

Archeologisch onderzoek
op het terrein van de
Maarlandschool in Brielle.

JOHAN VAN KAMPEN

VU**hbs**
archeologie

VRIJE
UNIVERSITEIT
AMSTERDAM

Zuidnederlandse Archeologische Notities

352

ZAAW

Archeologisch onderzoek
op het terrein van de
Maarlandschool in Brielle.

JOHAN VAN KAMPEN

met bijdragen van:

GERARD BOREEL
VALENTIJN VAN DEN BRINK
MARTIJN VAN HAASTEREN
KOEN HEBINCK
AFRA KOOPMAN
RAPHAEL PANHUIJSEN
JAN VAN RENSWOUDE
BOUKE JAN VAN DER VEEN

Zuidnederlandse Archeologische Notities

352

Amsterdam 2015
VUhs archeologie

De serie *Zuidnederlandse Archeologische Notities* is een uitgave van VUhs archeologie, Amsterdam

Colofon

Opdrachtgever: Gemeente Brielle
Project: Brielle-Maarlandschool
Objectcode: BRIE-MS-15
Registratienummer: 66161
Centrumcoördinaten: X: 75.500 Y:435.620.
Status: **Definitief**
Auteur: drs. J.C.G. van Kampen
Bijdragen: drs. G. Boreel, V.B. van den Brink, drs. M. van Haasteren, drs. K. Hebinck, A. Koopman Ba., dr. R. Panhuijsen, drs. J. van Renswoude, drs. B.J. van der Veen.
Opmaak: drs. J.C.G. van Kampen
Omslagontwerp: Mikko Kriek

ISBN 978-90-8614- 308-5

©VUhs archeologie Amsterdam, oktober 2015
De Boelelaan 1105
1081 HV Amsterdam

INHOUD

SAMENVATTING	5
I INLEIDING	6
2 ONDERZOEK	7
2.1 Vooronderzoek	7
2.2 Onderzoek buiten het plangebied	7
2.3 Doel van het onderzoek	7
2.4 Onderzoetsmethode	8
3 FYSISCH GEOFRAFIE	10
<i>Koen Hebinck</i>	
3.1 Inleiding en methode	10
3.2 Achtergrond	10
3.3 Bodemopbouw	11
4 SPOREN EN STRUCTUREN	12
4.1 Algemeen	12
4.2 Werkput 1	12
4.3 Werkput 2	13
4.4 Werkput 3	15
4.5 Werkput 4	16
4.6 Werkput 5	16
4.7 Werkput 6	17
4.8 Werkput 7	17
4.9 Werkput 8	17
4.10 Werkput 9	18
4.11 Werkput 10	18
4.12 Werkput 11	19
4.13 Werkput 12	19
4.14 Werkput 13	20
5 VONDSTEN	20
6 AARDEWERK	21
<i>Valentijn van den Brink</i>	
6.1 Inleiding	21
6.2 Resultaten	21
6.3 Conclusie	24
7 PIJPAARDE	24
<i>Afra Koopman</i>	
8 BAKSTEEN/DAKPAN	25

9	M E T A A L	26
	<i>Jan van Renswoude</i>	
	9.1 Inleiding	26
	9.2 Resultaten	26
	9.3 Conclusie	30
10	M U N T E N	30
	<i>Bouke Jan van der Veen</i>	
	10.1 Inleiding	30
	10.2 Resultaten	30
	10.3 Conclusie	34
11	D I E R L I J K B O T	35
	<i>Martijn van Haasteren</i>	
	11.1 Inleiding	35
	11.2 Resultaten	36
	11.3 Conclusie	36
12	M E N S E L I J K B O T	37
	<i>Raphael Panhuijsen</i>	
	12.1 Inleiding	37
	12.2 Resultaten	37
	12.3 Conclusie	40
13	N A T U U R S T E E N	41
	<i>Gerard Boreel</i>	
	13.1 Inleiding	41
	13.2 Resultaten	41
14	G L A S	42
15	H O U T	43
16	B E A N T W O O R D I N G O N D E R Z O E K S V R A G E N	43
17	W A A R D E R I N G	47
	17.1 Inleiding	47
	17.2 Waardering	47
18	C O N C L U S I E E N A D V I E S	48
19	L I T E R A T U U R	51

Bijlage 1 Overzicht archeologische perioden

Bijlage 2 Sporenlijst

Bijlage 3 Vondstenlijst

Bijlage 4 Determinatielijst aardewerk

Bijlage 5 Determinatielijst pijpen

SAMENVATTING

In de maanden april en mei van 2015 heeft VUhs archeologie in opdracht van de gemeente Brielle een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het terrein van de voormalige Maarlandschool aan de Burgermeester H. van Sleenstraat te Brielle.

Directe aanleiding voor het onderzoek is het voornemen van de gemeente Brielle om binnen het plangebied een nieuwbouwproject te realiseren. Dit project zal in fasen worden uitgevoerd, maar om in een vroeg stadium inzicht te hebben in de aan- of afwezigheid van behoudenswaardige archeologische resten, is het gehele plangebied onderwerp van dit onderzoek gemaakt. Op deze manier kan men eventueel vervolgonderzoek in deellocaties incalculeren in de planning en het beschikbare budget opdat er in een latere fase geen oponthoud in de ontwikkeling van de deellocaties zal optreden.

Tijdens het onderzoek zijn de resten aangetroffen van een aantal gebouwen en enkele grachten. De gebouwen worden op basis van het vondstmateriaal, de stratigrafische positie en een mogelijke koppeling met historisch kaartmateriaal gedateerd vanaf de 14de eeuw tot en met de 19de eeuw. Tevens is er een aantal beerputten aangetroffen.

Eén van de aangetroffen grachten kan worden gerelateerd aan de oude stadsgracht die tot aan de demping, aan het einde van de 17de eeuw, rond de stad Brielle heeft gelegen. De andere gracht is niet te verbinden aan cartografisch materiaal en dateert mogelijk uit een nog eerdere fase.

De resten van de vindplaats binnen het plangebied zijn goed geconserveerd en zijn gekwalificeerd als behoudenswaardig. Wanneer het plangebied in de nabije toekomst bebouwd zal worden wordt geadviseerd vervolgonderzoek plaats te laten vinden in vrijwel alle delen van het plangebied. Dit gezegd hebbende is er lokaal sprake van aanzienlijke verstoring. Eventueel vervolgonderzoek wordt dan ook alleen geadviseerd in die delen waar er zeker nog sprake is van intacte archeologische resten en wanneer de verstoringdiepte als gevolg van de ontwikkeling het niveau van de huidige verstoring overschrijdt

I INLEIDING

In de maanden april en mei van 2015 heeft VUhs archeologie in opdracht van de gemeente Brielle een archeologisch onderzoek uitgevoerd op het terrein van de voormalige Maarlandschool aan de Burgermeester H. van Sleenstraat te Brielle (fig. 1.1).

Directe aanleiding voor het onderzoek is het voornemen van de gemeente Brielle om binnen het plangebied een nieuwbouwproject te realiseren. Dit project zal in fasen worden uitgevoerd, maar om in een vroeg stadium inzicht te hebben in de aan- of afwezigheid van behoudenswaardige archeologische resten, is het gehele plangebied onderwerp van dit onderzoek gemaakt. Op deze manier kan men eventueel vervolgonderzoek in deellocaties incalculeren in de planning en het beschikbare budget opdat er in een latere fase geen oponthoud in de ontwikkeling van de deellocaties zal optreden.

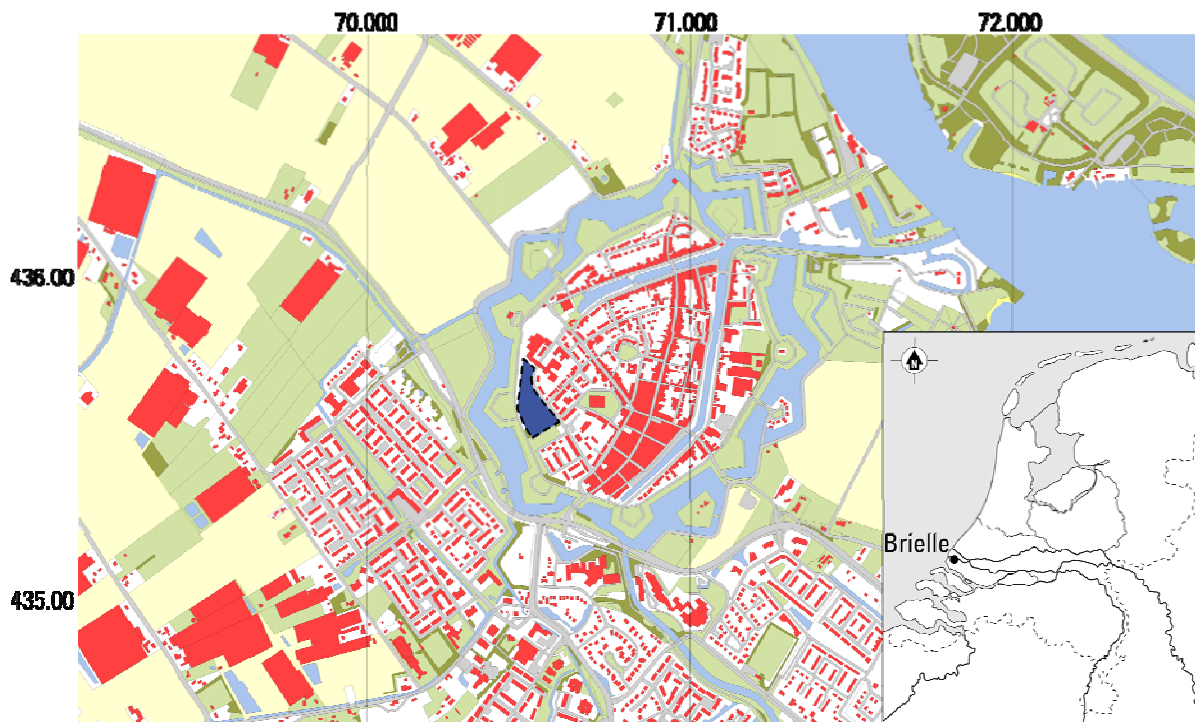

Fig. 1.1. Brielle-Maarlandschool. De locatie van het plangebied binnen Brielle. Inzet: Brielle in Nederland.

Bron: Topografische Dienst Nederland.

Het PvE is geschreven door The Missing Link.¹ Zij traden, in de persoon van drs. N. Witte, tevens op als directievoerder en adviseur van het bevoegd gezag. Het bevoegd gezag en tevens opdrachtgever werd vertegenwoordigd door mw. A. van Oers van de gemeente Brielle. Het veldwerk stond onder leiding van, en is uitgevoerd door de auteur. Hij is hierbij enkele dagen ondersteund door drs. M. van Haasteren en drs. J. van Renswoude.

Het onderzoek had als doel de aan- of afwezigheid van archeologische resten binnen het plangebied vast te stellen en, indien deze aanwezig waren, te waarderen. Vervolgens dient op basis van de resultaten uit het veld een advies te worden uitgebracht ten aanzien van de verder te nemen stappen inzake de archeologie binnen het plangebied. Het onderhavige rapport bevat achtereenvolgens een beschrijving van het onderzoek en de resultaten. De laatste hoofdstukken hebben betrekking op het advies dat wordt uitgebracht aan het bevoegd gezag. Dit advies komt tot stand door de beantwoording van een aantal onderzoeksvragen (hoofdstuk 17) en de waardering van de vindplaats aan de hand van deze antwoorden (hoofdstuk 18).

¹ Witte/Hornikx 2014.

2 ONDERZOEK

2.1 VOORONDERZOEK

Voorafgaand aan het onderzoek door VUHbs archeologie heeft er binnen het plangebied geen archeologisch onderzoek plaatsgevonden. Wel is het plangebied onderwerp geweest van een bureauonderzoek door The Missing Link, dat integraal in het PvE is opgenomen.² Hieruit blijkt dat er binnen het plangebied resten kunnen worden verwacht van één of meerdere kloosters uit de 14de tot 16de eeuw, de stadsmuur en stadsgracht en ook nog resten van gebouwen uit periode na de 16de eeuw. Over de toestand van deze resten was niets bekend.

2.2 ONDERZOEK BUITEN HET PLANGEBIED

Ten noordoosten van het plangebied, aan de andere zijde van de Burg. H. van Sleenstraat heeft in een recent verleden een archeologische begeleiding van de sloop van de toenmalige bebouwing plaatsgevonden.³ Hierbij zijn naast de resten van het St. Catharinaklooster ook nog wat sporen en structuren uit latere perioden aangetroffen.⁴

2.3 DOEL VAN HET ONDERZOEK

Zoals gezegd was het doel van het onderzoek het inventariseren van de archeologische resten binnen het plangebied. Vervolgens dienen deze, aan de hand van een aantal onderzoeksvragen, te worden gewaardeerd. De waardering leidt tot een advies naar het bevoegd gezag ten aanzien van de verder te nemen stappen.

De onderzoeksvragen zijn verwoord in het PvE en weergegeven in hoofdstuk 17.

2.4 ONDERZOEKSMETHODE

In eerste instantie zou dit moeten plaatsvinden in de vorm van een archeologische begeleiding van de sloop van de Maarlandschool. Tijdens een opstartoverleg ter plaatse is door de betrokken partijen vastgesteld dat een sloopbegeleiding niet de beoogde informatie zou opleveren. De reden hiervoor was dat het gebouw niet onderkelderd was en een begeleiding dus weinig zicht zou bieden op de archeologische situatie in de ondergrond. Daarbij was er ook sprake van veel hangwater, waardoor het goed documenteren van de resten problematisch zou kunnen worden.

Hierop is besloten om de funderingen te slopen en daarna op het ca. 1.2 ha grootte, terrein een zestal sleuven te graven om te zien op welke diepte de archeologische resten zich zouden bevinden en wat de conserveringstoestand hiervan was.

Elders op het terrein was de bebouwing reeds gesloopt omdat hiervan bekend was dat de funderingen hiervan op geringe diepte ten opzichte van het maaiveld lagen. Daarbij komt dat het noordelijk deel van het plangebied in de 20ste eeuw aanzienlijk is opgehoogd. Bij de sloop van deze bebouwing zouden derhalve geen archeologische resten verstoord worden. Wel is het zo dat al deze gebouwen, inclusief de Maarlandschool, waren gefundeerd op heipalen. Hiervan was het de bedoeling

² Witte/Hornikx 2014, 5-6.

³ Loopik 2013.

⁴ Idem.

om deze palen vrij te graven tot een diepte van ca. 1 m ten opzichte van de bovenkant van de paal en deze vervolgens af te breken. Deze methode impliceert dat er dus een aanzienlijke verstoring van de bodem tussen de palen tot een diepte van 1 m zal optreden. Het tweede doel van het graven van de proefsleuven was dan ook te kijken in hoeverre deze beoogde sloopmethode haalbaar was zonder dat hierbij waardevolle archeologische resten verloren zouden gaan.

Aangezien het graven van proefsleuven niet voorzien was in het PvE heeft The Missing Link hiervoor een oplegnotitie voor het PvE geschreven.⁵

Tijdens het graven van de sleuven bleek dat de archeologische resten ter hoogte van de voormalige Maarlandschool direct onder het sloopvlak lagen. Aangezien de slooppuit nog opgeschoond moest worden, zou de machine door de slooppuit moeten rijden ten einde het puin op te ruimen. De aanwezige archeologische resten zouden hierbij zeker verstoord worden. Daarom is besloten om het verwijderen van het puin uit de slooppuit onder archeologische begeleiding plaats te laten vinden. Tijdens deze begeleiding is aangestuurd op een zo klein mogelijke beschadiging van de nog aanwezige archeologische resten er is dan alleen wanneer dit nodig was tot op een archeologische laag verdiept.

Tegen het einde van deze begeleiding bleek dat er in het zuidelijk deel van het plangebied ook nog enkele bloembakken in de grond zouden moeten zitten. Deze bakken zijn, voor zover ze nog in de ondergrond aanwezig waren, eveneens onder archeologische begeleiding verwijderd. Vervolgens is het plangebied, onder voorwaarde dat de slooppuiten zouden worden aangevuld met zand en klei en hier niet meer doorheen gereden zou worden met zwaar materieel, verlaten.

Uiteindelijk zijn er acht sleuven en kijkgaten met een breedte van 2 m en variërende lengtes gegraven en gedocumenteerd (fig. 2.4). Hierbij is een oppervlakte van ca. 420 m onderzocht. Hetgeen neerkomt op ongeveer 3.3 procent van het totale plangebied. De begeleiding heeft een aanzienlijk groter deel van het plangebied bestreken, maar hierbij dient opgemerkt te worden dat de oppervlakte van ca. 2500 m² alleen is geïnspecteerd op de aanwezigheid van archeologische resten. Hierbij zijn alleen het puin of de te slopen muurresten verwijderd. Door deze werkwijze zijn dieper gelegen archeologische resten onzichtbaar gebleven doordat ze werden afgedekt door (sub)recente ophogingslagen. Om de vraagstellingen te beantwoorden zullen dus vooral de resultaten uit de proefsleuven worden benut. Daar waar zinvol zal ook worden teruggegrepen op de resultaten van de begeleidde delen van het plangebied.

Tijdens het veldwerk is gebruik gemaakt van een machine die ter beschikking was gesteld door de opdrachtgever. De aanleg van de sleuven is volgens de richtlijnen in het PvE en KNA 3.3. geschied.

Fig. 2.1. Brielle-Maarlandschool. Puttenplan geprojecteerd op de kadastrale situatie. De slooppuit van het schoolgebouw (werkput 9) is in donkergrijs aangegeven. De contouren van de voormalige gebouwen in lichtgrijs.

Bron: Topografische Dienst Nederland.

⁵ Witte 2015.

De vlakken zijn nadat ze zijn gefotografeerd ingemeten met behulp van een GPS. In een enkel geval moesten de sporen eerder worden ingemeten in verband met snel toestromend hangwater.

Indien mogelijk en zinvol is aan het begin en aan het einde van iedere proefsleuf een profielgat gegraven en gedocumenteerd. Dit profielgat diende zicht te bieden op de stratigrafische (zowel natuurlijk als antropogeen) opbouw binnen het plangebied. De profielen zijn, evenals de coupes, getekend op millimeterpapier op een schaal van 1:20.

De sporen zijn benoemd en van muurwerk zijn de baksteenmaten genoteerd. Indien mogelijk is ook een vijf- of tienlagen maat genomen.

Nadat de werkzaamheden waren afgerond zijn de putten waarbinnen (fragiel) muurwerk is aangetroffen, afgedekt met worteldoek. Vervolgens zijn de putten machinaal gedicht.

Fig. 2.2. Brielle-Maarlandschool. Allesporenkaart. Aangezien het een te groot plangebied is om de sporen Zichtbaar af te beelden zijn in het hoofdstuk sporen en structuren de kaders afzonderlijk weergegeven. Deze afbeelding dient primair als referentie.

3 FYSISCHE GEOGRAFIE

Koen Hebinck

3.1 INLEIDING EN METHODE

Tijdens het onderzoek is fysisch geografisch onderzoek verricht om de landschappelijke context van het plangebied nader te bepalen. Alle profielen zijn met de hand opgeschaafd, ingekrast en gedocumenteerd. Hierbij zijn zowel lithologische lagen als archeologisch relevante lagen onderscheiden. Hierbij moet gedacht worden aan vegetatieniveaus, vondstlagen, cultuurlagen en eventuele sporen. De bodemopbouw is beschreven volgens de Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode (ASB), die is gebaseerd op NEN5104.⁶

3.2 ACHTERGROND

Het plangebied ligt op het eiland Voorne-Putten, in het zuidwestelijke zeeleigebied. De geologische ontwikkeling van dit gebied hangt samen met de holocene zeespiegelstijging. Aan het eind van de laatste ijstijd (het Weichselien) stond de zeespiegel ongeveer 125 m lager dan nu. De onderzoekslocatie lag destijds in het Pleistocene dal van de Rijn en de Maas. Door de zeespiegelstijging gingen de rivieren in de omgeving van de onderzoekslocatie voor 9100 jaar BP over van insnijdend naar aggraderend.⁷ Voorne-Putten kwam toen binnen een moerasgebied te liggen waarin veen werd gevormd (Basisveenlaag binnen de Formatie van Nieuwkoop). Door de doorgaande zeespiegelstijging kwam Voorne-Putten rond 8000 jaar BP binnen het estuarium van het Rijn-Maas systeem te liggen. Vanaf 7500 jaar BP nam de rivierinvloed geleidelijk af, doordat door bovenstroomse avulsies de belangrijkste Rijntak noordelijker kwam te liggen en bij Leiden in zee uitmondde. Hierdoor werd het estuarium opgevuld met mariene sedimenten. Deze afzettingen worden gerekend tot het laagpakket van Wormer binnen de Formatie van Naaldwijk. Door de verminderde rivierinvloed en de afname van de zeespiegelstijging nam het aantal zeegaten tussen 7500 en 6000 jaar BP in aantal en omvang geleidelijk af.⁸

Tussen 5500 en 4500 BP was de snelheid van de zeespiegelstijging dusdanig afgenomen dat de kustlijn zich stabiliseerde.⁹ Door de vorming van nieuwe strandwallen, werd er een vrijwel gesloten rij van strandwallen gevormd, die alleen nog bij de mondingen van de Rijn, Maas en Schelde werd doorbroken. Hierdoor had de zee minder invloed op het achterliggende land en trad er in dit gebied verzoeting op waardoor er op grote schaal veen (Hollandveen) werd gevormd.

Aan de uitgebreide veengroei in Zuidwest-Nederland kwam rond 600 voor Chr. een eind. Vooral bij de bestaande openingen in de kustbarrière ontstonden nieuwe zeegaten waardoor het veenmoeras beter werd ontwaterd en bewoonbaar werd. Door natuurlijke drainage en ontginning van het veen trad echter ook een aanzienlijke bodemdaling op, waardoor de zee omstreeks 300 na Chr. weer het land binnen kon dringen. Grote delen van het veen werden weggeslagen en er ontstond opnieuw een waddengebied met een uitgebreid getijdengeulensysteem. De afzettingen uit dit waddengebied worden gerekend tot het Laagpakket van Walcheren, Formatie van Naaldwijk, voorheen bekend als de Afzettingen van Duinkerken.¹⁰ In deze periode raakte het gebied grotendeels ontvolkt. De kernen van de huidige Zuid-Hollandse eilanden worden gevormd door de locaties waar het veen niet (helemaal) is verdwenen. Deze restanten van het oorspronkelijke veengebied werden doorsneden met kreken en op het veen werd een kleidek afgezet. De bewoning beperkte zich tot de

⁶ Bosch 2007/ Nederlands Normalisatie Instituut 1989.

⁷ Hijma 2009, 53.

⁸ Hijma 2009, 54

⁹ Beets/Van der Spek 2000.

¹⁰ Weerts 2003.

hogere delen van het landschap waar het veen niet was weggeslagen. Ook waren de hoger opgeslibde kreekruigen belangrijke vestigingsplaatsen. Door differentiële klink kwamen deze kreekafzettingen hoger te liggen dan het omringende landschap. De afzettingen van mariene klei op het veen ging door tot in de Late Middeleeuwen. Deze laatste afzettingen worden gerekend tot de Laag van Poeldijk (voorheen Duinkerke-IIIb). Hieronder komen rondom Brielle afzettingen voor die gerekend worden tot de Gantel-laag (voorheen Duinkerke I). Het totale kleipakket heeft nabij het plangebied een dikte van ongeveer 2 meter met daaronder nog een 1,3 meter dikke Hollandveenlaag.¹¹ Vanaf de 12e eeuw is men begonnen met de georganiseerde bedijking van Voorne-Putten, maar ook hiervoor was lokaal al sprake van bedijking.¹² Ondanks de dijken bleef het gebied door bodemdaling kwetsbaar voor overstromingen.

3.3 BODEMOPBOUW

De bodem binnen het plangebied bestaat aan de top uit een dik ophogingspakket dat bestaat uit meerdere lagen. De aard hiervan zal hieronder behandeld worden. Het ophogingspakket heeft een dikte van meer dan 1 meter. Hierdoor is in slechts enkele profielen de natuurlijke ondergrond bereikt. Dit is het geval in werkput 2 en 8, in het centrale deel van het plangebied. De natuurlijke ondergrond bestaat uit een pakket sterkt tot uiterst siltige klei met roest- en fosfaatvlekken (fig. 3.1). Die betreffen de mariene afzettingen van de Laag van Poeldijk of de Gantel-laag. Doordat de diepere bodemopbouw niet zichtbaar was in de profielen, is er binnen het plangebied geen onderscheid te maken tussen deze lagen. In werkput 2 is onderin de getijdenafzettingen ook een geringe hoeveelheid detritus aangetroffen. Dit betreft waarschijnlijk het verslagen Hollandveen. Dit doet vermoeden dat de getijdenafzettingen van het Laagpakket van Walcheren ter plaatse van het plangebied erosief op het Hollandveen zijn afgezet.

Fig. 3.1. Brielle - Maarlandschool. Profiel in werkput 8 met linksonder de onverstoorte natuurlijke afzettingen.

¹¹ Gebaseerd op de boringen B37D0246, geraadpleegd via www.dinoloket.nl.

¹² Vos 1984, 22-23.

4 SPOREN EN STRUCTUREN

4.1 ALGEMEEN

Tijdens het veldwerk zijn in totaal 122 spoornummers uitgedeeld (tabel 4.1). Het betreft hier zowel antropogene als natuurlijke sporen en lagen. Aangezien de sporen tot verschillende structuren behoren en deze structuren verspreid over het plangebied zijn aangetroffen, zonder dat er een echt verband is te leggen tussen de sporen zullen deze per werkput worden besproken.

4.2 WERKPUT I

Deze werkput ligt geheel in het zuidwestelijke deel van het terrein enkele meters voor de slooppuit van de voormalige Maarlandschool (fig. 4.3). De put meet ca. 28 bij 2 m. Het vlak kent in de werkput verschillende hoogtes. Op verscheidene plaatsen was sprake van een verstoring, waarop besloten is om het archeologisch vlak hieronder aan te leggen ten einde een uitspraak te kunnen doen over de aan- of afwezigheid van archeologische resten.

De sporen bestaan uit een tweetal greppels of sloten met een globale NW-ZO-orientatie (S1.2 en S 1.19). In spoor S1.2 zijn onder meer een schedel en een atlas en draaier van dezelfde persoon aangetroffen. Hoe deze vondsten moeten worden gezien is niet duidelijk. Het dateerbare materiaal uit het spoor laat een datering toe in de Middeleeuwen, uit de tijd dat het Cellebroedersklooster functioneerde. Wellicht zijn deze resten afkomstig van een nabijgelegen begraafplaats van het klooster. Aangezien het echter de resten van een vrouw betreffen is het niet waarschijnlijk dat het gaat om een de resten van een lid van de kloosterorde. Eerder zouden de resten moeten worden beschouwd als het gevolg van een misdaad, waarna het lijk is begraven. Met het graven van de sloot zijn de resten verspit. Dit laatste lijkt te kunnen worden opgemaakt uit het feit dat overige lichaamsdelen ontbraken.

Naast deze twee greppels zijn verspreid door de put stukken muurwerk aangetroffen. Hieronder bevinden zich waaronder ten minste drie stiepen of poeren (S1.4, S1.16 en S1.18, fig. 4.1).

De stiepen behoren ongetwijfeld tot een gebouw, maar hoe dit eruit gezien heeft, is op basis van de beschikbare gegevens niet te herleiden. Het is goed mogelijk dat het hier om de resten van de bebouwing van het klooster. Wanneer we kijken op de

spoordefinitie	aantal
(sub)recente sloot	1
beerput	6
cultuur-/vondstlaag	1
gracht	3
greppel	7
kuil	7
laag	12
muurwerk	8
natuurlijke laag	10
ophogingslaag	26
overig	7
paal	11
paalkuil	2
puinlaag	1
recente verstoring	10
stiep/poer	3
uitbraaksleuf	4
vervallen	3
totaal	122

Tabel 4.1. Brielle-Maarlandschool. Sporenoverzicht.

Fig. 4.1. Brielle-Maarlandschool. Zijaanzicht van de uit grote baksteen opgebouwde stiep S1.18.

kaart van Blaeu uit 1649 zien we hier enkele gebouwen staan (fig. 4.2). Het betreft een drietal gebouwen binnen een ommuurd terrein. Het PvE suggereert dat het hier niet hetzelfde gebouw betreft als op de kaart van Jacob van Deventer uit de 16de eeuw.¹³ Het is echter een gegeven dat Van Deventer een klooster aanduidde middels een schets van een klooster en dat het gebouw op de kaart van Blaeu feitelijk hetzelfde klooster is dat weliswaar niet meer als klooster in gebruik is. Dit idee lijkt te worden ondersteund door de informatie van de lokale historicus Herweyer en andere omwonenden, die zeggen dat binnen het plangebied, tot in het midden van de vorige eeuw gebouwen hebben gestaan die behoorden tot het voormalige Cellebroedersklooster. Werkput 1 is gesitueerd even ten noorden van de zuidelijke ommuring, de twee parallel gelegen gebouwen op deze kaart. Het is dan ook denkbaar dat deze muurresten tot deze bebouwing behoren. Hoewel er vrijwel geen complete bakstenen zijn aangetroffen in het muurwerk lijken de bakstenen allemaal van een vrij groot formaat. Ze hebben een breedte van 13.5 cm en een dikte van ca. 6 cm. Deze afmetingen komen overeen met de afmetingen van de bakstenen van de stadsmuur die in de 14de eeuw wordt gedateerd.¹⁴ De enige volledige steen met vergelijkbare afmetingen is gevonden in een stukje muurwerk S1.7. Deze stenen waren 24 cm lang. Dit formaat staat, gezien de formaten van andere bakstenen van historische gebouwen, een relatie met het middeleeuwse klooster niet in de weg.¹⁵ Uit het onderzoek door het ADC in 2013 blijkt dat de daar aangetroffen bakstenen beduidend kleiner waren.¹⁶ Hieruit kan de voorzichtige conclusie worden getrokken dat de muurresten in werkput 1 van een eerdere datum zijn.

Fig. 4.2. Brielle-Maarlandschool. Uitsnede van de kaart van Blaeu. Linksonder het ommuurde perceel met bebouwing. Mogelijk het oude klooster met een andere functie.

In de putwand is een deels verstoorde beerput van IJsselsteentjes gevonden (S1.13) De overige sporen in de werkput bestaan uit (ophogings-)lagen. De beerput is vervaardigd uit IJsselstenen en kan derhalve worden gedateerd vanaf het einde van de 17de eeuw. Het verzamelde aardewerk wijst op een datering in de 18de eeuw.

4.3 WERKPUT 2

Werkput 2 ligt in het noordelijk deel van de slooppuit en meet ca. 40 bij 2 m (fig. 4.3). De oostelijke helft van de put bestaat uit antropogene sporen uit de 17de eeuw. In een profielgat aan het begin van de werkput is ook op een dieper niveau nog een spoor gezien. Mogelijk gaat het hier dus om een tweede, ouder sporenniveau. De sporen bestaan uit enkele kuilen en een mogelijke greppelkuil (S2.8). Greppelkuilen zijn betrekkelijk langgerekte kuilen met een globale afmeting van 5 bij 1 m. Ze komen veel voor in middeleeuwse contexten, en dan met name rond een erf. Wat de functie van dergelijke kuilen is, is onbekend. Spoor S2.8 dient mogelijk in verband te worden gebracht met agrarische activiteiten in de kloostertuin in de Late Middeleeuwen. Uit de bovenzijde van het spoor is een stuk aardewerk uit Frechen (V2.13) verzameld dat wordt gedateerd na 1600. De vondstlocatie in de bovenzijde van de kuil staat deze interpretatie niet in de weg.

Vanaf ongeveer het midden van de put wordt het vlak ingenomen door een zeer vondstrijk pakket met grote scherven (S2.16). Deze scherven wijzen op een datering van het pakket in de 16de of

¹³ Witte/Hornikx 2014, 6.

¹⁴ Guiran 1989, 16-17.

¹⁵ Mondelinge mededeling Cees Herweijer.

¹⁶ Loopik 2013, 31-32.

17de eeuw. Gezien het formaat van de scherven mag worden aangenomen dat ze in een primaire context liggen. Wanneer het veelvuldig verplaatst materiaal zou zijn, zou de fragmentatiegraad van het materiaal aanzienlijk groter zijn geweest.

In dit vondstenpakket is ook een profielgat gegraven. Hierin zijn verschillende lagen gezien. Sommige waren zeer humeus, andere bestonden vrijwel volledig uit mortel en bouwpuin. Hoe deze zone gezien moet worden is niet geheel duidelijk. Het lijkt uitgesloten dat hier een oudere fase van de stadsgracht is gelegen. Brielle heeft weliswaar aan het einde van de 17de eeuw een stuk van de stad, ter hoogte van het plangebied uitgebreid waarbij de oude gracht is gedempt, maar wanneer het hier een grachtopvulling zou zijn, had in deze sleuf ook een restant van de stadsmuur moeten zijn aangetroffen. Aangezien dit niet het geval is moet worden geconcludeerd dat dit pakket binnen de stadsmuren heeft gelegen. Mogelijk betreft het hier een lager gelegen deel dat men heeft willen egaliseren door het op te hogen met stadsafval en puin.

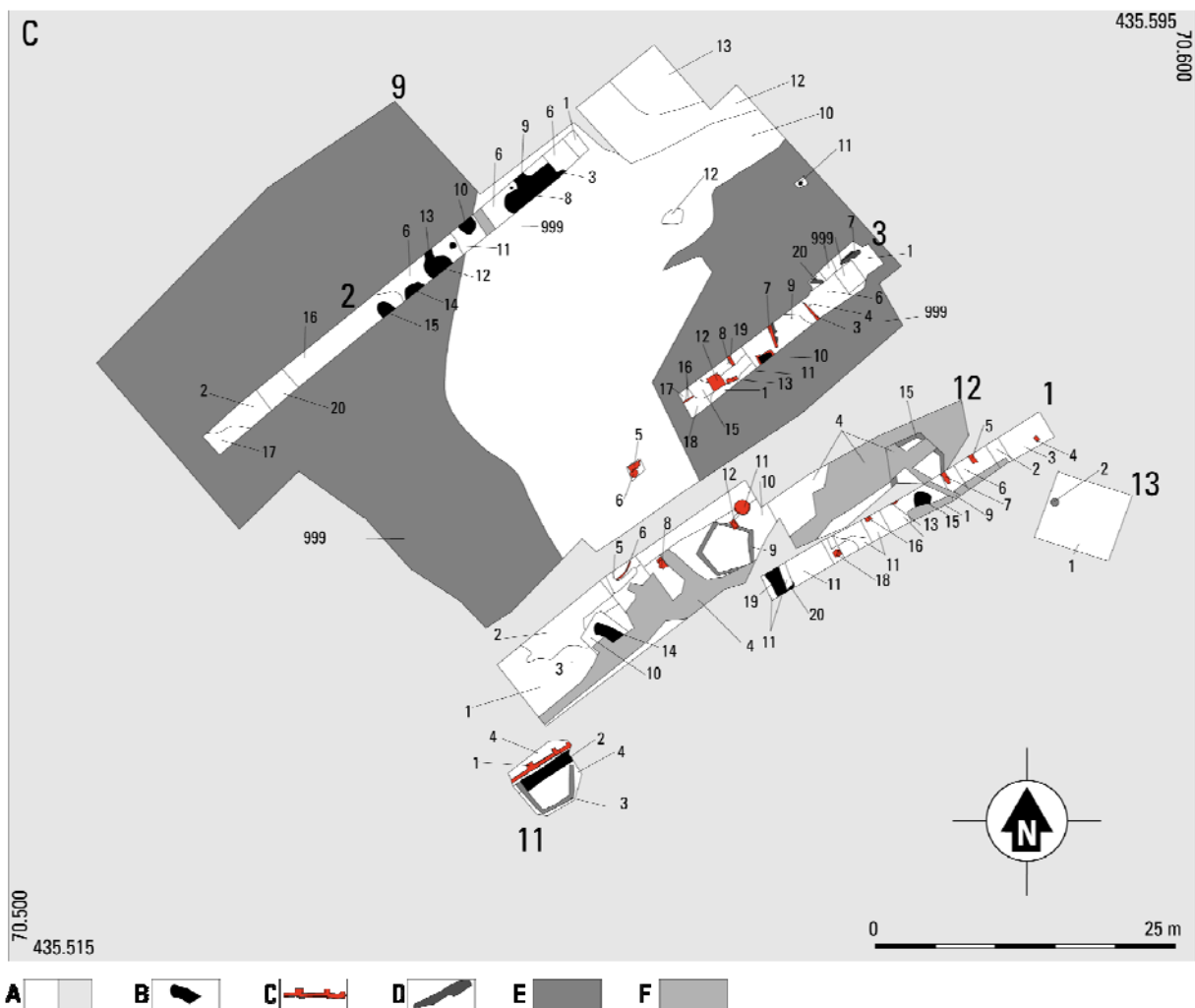

Fig. 4.3. Brielle-Maarlandschool. Allesporenkaart van het zuidelijke deel van het plangebied. A wel/niet gedocumenteerd; B archeologisch spoor; C muurwerk; D straatwerk; E recente sporen; F diepe recente verstoringen (rioolsleuf).

Deze werkput ligt in de slooppuit enkele meters vanaf de zuidelijke grens van de put en meet ca. 20 bij 2 m (fig. 4.3). In de eerste meters zijn de resten gevonden van een straatje (S3.7) dat zich enkele meters richting het westen uitstrekt om vervolgens richting het zuiden af te buigen. Het straatje is vervaardigd uit IJsselstenen en lijkt aan in ieder geval één zijde begrensd door natuursteen. Een vergelijkbaar straatje is tijdens een begeleiding van de sloop van het Van Maerlantcollege ook aangetroffen.¹⁷ Hiervan wordt in het rapport echter geen datering gegeven. Ook nu kan, gezien het voorkomen van IJsselstenen, worden gesteld dat het straatje in ieder geval aan het einde van de 17de eeuw of later gedateerd moet worden. Wellicht betreft het hier de bestrating die behoort tot een van de gebouwen van het voormalige klooster. Hoewel de kloosters in de 16de eeuw of het begin van de 17de eeuw waarschijnlijk zijn verlaten, is het goed mogelijk, en zelfs aannemelijk dat een deel van deze gebouwen nog voort hebben bestaan (zie ook §2.3). Zoals gezegd zal in deze hoek van het terrein het gebouw op de kaart van Blaeu hebben gestaan. Het is gezien de datering van het straatwerk aan het einde van de 17de eeuw of later, niet vast te stellen of het ook daadwerkelijk een situatie representeert zoals deze is weergegeven op de kaart van Blaeu uit het midden van de 17de eeuw, maar het is zeer waarschijnlijk dat het tot het erf van deze gebouwen behoorde. Zeker wanneer men in ogenschouw neemt dat het gebouw op de kaart van Blaeu dat tegen de huidige Burg. H. van Sleenstraat ligt ook nog op de kadastrale kaart uit 1832 is weergegeven als 'Huis 919' (fig. 4.4).

Fig. 4.4. Uitsnede van de kadastrale kaart uit 1832. Huis 919. Komt waarschijnlijk overeen met het gebouw op de kaart van Blaeu. Het huis hieronder, een mogelijk peshuis, is mogelijk van latere datum. Bron: www.WatWasWaar.nl

In het westelijke deel van de werkput zijn verschillende resten van muurwerk aangetroffen. Het betreft hier de sporen S3.13, S3.16 en S3.19. Het betreft hier telkens de onderste lagen van een fundering, waarbij er niet veel meer restte dan één baksteenlaag. Alleen S3.16 was wat dikker en bestond uit twee lagen. De sporen S3.16 en S3.19 lijken op elkaar te zijn georiënteerd. Ook vloerniveau S3.12 kent deze oriëntatie. Hiermee lijken de sporen bij elkaar te horen. De formaten van de bakstenen bedroegen gemiddeld 22 x 11.5 x 5 cm. Op basis van deze gegevens is een datering in de 17de eeuw goed mogelijk. Mogelijk betreft het hier de resten van het meest westelijke gebouw op de kaart van Blaeu. De oriëntatie van de sporen lijkt goed aan te sluiten op de oriëntatie van dit gebouw. Echter in dit stadium van het onderzoek zijn dergelijke uitspraken moeilijk hard te maken. Bakstenen van dit formaat, en zelfs wat kleiner, worden door het ADC in het rapport van het onderzoek uit 2013, toegeschreven aan muurresten uit de 16de eeuw.¹⁸ Wellicht is een dergelijke datering ook voor de hier aangetroffen resten van toepassing, waardoor de hypothese dat het middeleeuwse klooster (deels) voort bestaat in de 16de en 17de eeuw aan kracht wint.

¹⁷ Loopik 2013, 20-21.

¹⁸ Loopik 2013, 20-21.

De afmetingen van de bakstenen uit S3.13 zijn met 25 x 11.5 x 6 cm net wat groter. Dit wijst mogelijk op een wat oudere datering. Daarbij is het muurwerk ook anders georiënteerd dan de hiervoor genoemde sporen.

Een laatste bakstenen structuur in deze werkput is spoor S3.10. Dit is een beerput die is opgetrokken uit IJsselstenen. Uit de beerput zijn geen vondsten verzameld dus voor een datering zijn we aangewezen op de bakstenen. Deze moeten worden gedateerd aan het einde van de 17de eeuw of later.

Ook zijn er drie houten palen gezien (S3.4, S3.5 en S3.9.). Deze liggen alle op één lijn en maken wellicht onderdeel uit van een structuur. Even naar het noorden ligt S3.20, eveneens een houten paal. Deze paal lijkt een rechte hoek te vormen met de palenrij. Wellicht gaat hier dus om een rechthoekige structuur. Gezien het feit dat paal S3.20 door het straatwerk is geslagen zal deze structuur dus van een latere datering zijn. Wat deze is, of wat de functie van het gebouwtje is geweest is niet duidelijk.

4.5 WERKPUT 4

Werkput 4 ligt helemaal in het noorden van het plangebied (fig. 4.5). De ondergrond is hier diepgaand verstoord en er zijn geen aanwijzingen gevonden dat hier nog intacte archeologische resten aanwezig zijn.

4.6 WERKPUT 5

Werkput 5 ligt even ten zuiden van de slooppuit in het noordelijke deel van het plangebied (fig. 4.5). De gehele werkput wordt ingenomen door de vulling van de gedempte stadsgracht. Deze gracht is aan het einde van de 17de eeuw gedempt ten behoeve van een stadsuitbreiding. Het materiaal dat in de verschillende vullingslagen is aangetroffen bevestigt deze datering. De oever van de gracht is nergens waargenomen, dus hoe ver hij nog doorloopt is niet bekend.

De bovenste lagen in deze werkput zijn van een recentere datering en moeten worden beschouwd als ophogingslagen uit een latere periode. Het is zeer aannemelijk dat de

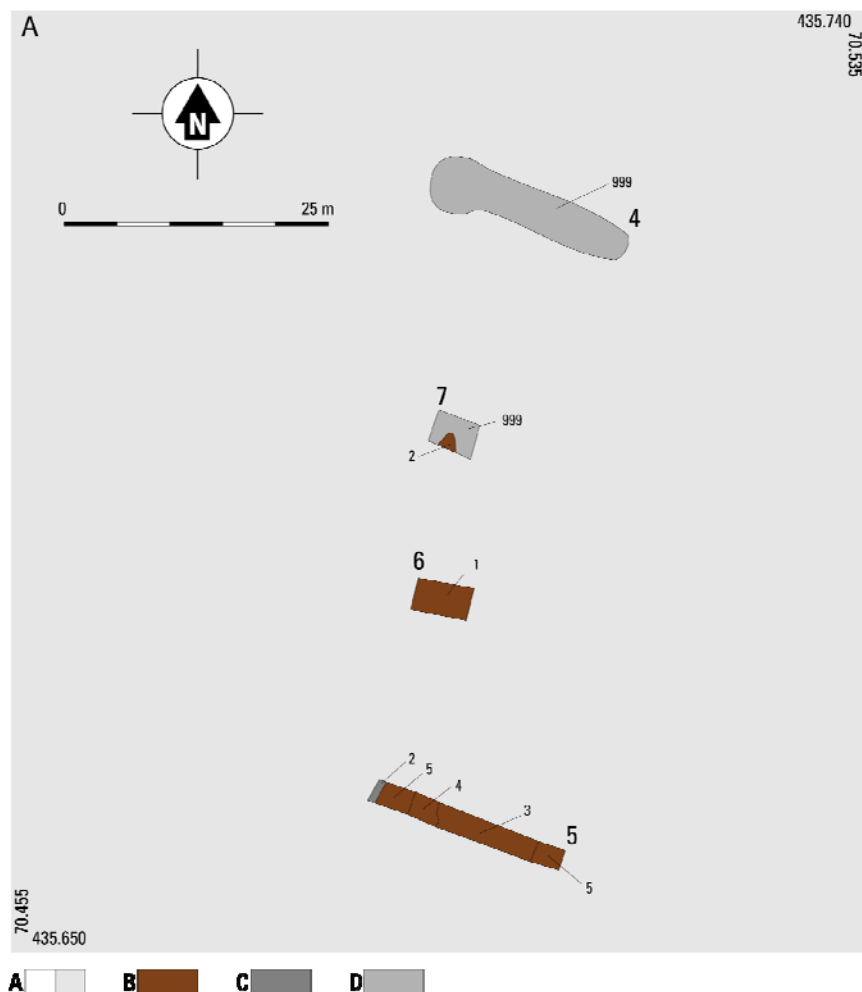

Fig. 4.5. Brielle-Maarlandschool. Allesporenkaart van het noordelijke deel van het plangebied. A wel/niet gedocumenteerd; B archeologisch spoor (gracht); C recente ophogingslaag; D diepgaand verstoord.

gedempte gracht door de tijd heen verder is ingeklonken en als een depressie in het landschap zichtbaar was. Deze depressie zal wellicht meer dan eens zijn opgevuld met grond om het terrein te egaliseren.

4.7 WERKPUT 6

Deze put is evenals werkput 7 eerder een kijkgat te noemen (fig. 4.5). De put heeft een afmeting van ca. 7 bij 3 m en is gegraven om te zien in hoeverre de ondergrond ter hoogte van deze slooppot verstoord is. Geconcludeerd is dat deze aanzienlijk verstoord is tot ca. 1.5 m onder maaiveld, maar dat er in de ondergrond nog intacte lagen van de stadsgracht aanwezig zijn. Uit de bovenste laag van deze gracht is een miniatuur kopje van tin verzameld. Dit soort miniatuur vaatwerk wordt gezien als speelgoed en komt voor in de 17de eeuw.

4.8 WERKPUT 7

Deze werkput ligt enkele meters verder naar het noorden dan werkput 6 en heeft afmetingen van 5 bij 3 m (fig. 4.5). Ook hierin is de gracht aangetroffen, maar wel op een niveau dat ca 40 cm dieper lag dan dat in werkput 6. De grond hierboven bestond uit een verstoring. Geconcludeerd mag worden dat deze verstoring, bestaande uit wit zand naar het noorden toe in diepte en dus ook in dikte toeneemt.

4.9 WERKPUT 8

Deze werkput is gegraven ter hoogte van een schoolgebouw dat hier ooit stond (fig. 4.6). De reden hiervoor is dat men graag een indicatie wilde hebben van de situatie ter hoogte van het middendeel in het plangebied. De put is in twee delen aangelegd. Het doel was in eerste instantie grip te krijgen op de loop van de oude stadsgracht en hier de insnijding en wellicht de bijbehorende stadsmuur te pakken te krijgen. Echter tijdens de aanleg bleek dat in dit deel de bovenste meter verstoord was en dat de insnijding meer naar het oosten gezocht moest worden.

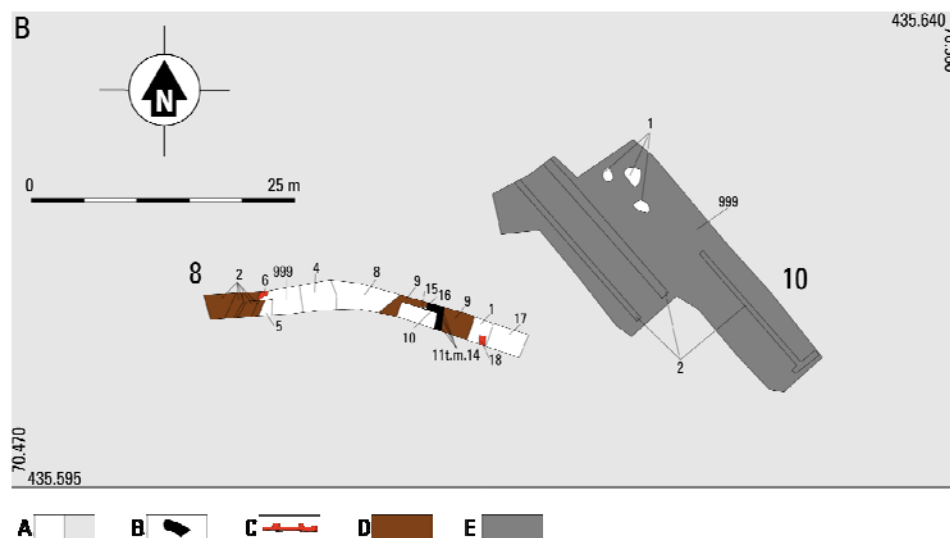

Fig. 4.6. Brielle-Maarlandschool. Allesporenkaart van het middelste deel van het plangebied. A wel niet gedocumenteerd; B archeologisch spoor; C muurwerk; D gracht; E recente lagen/sporen.

Vervolgens is de put in die richting uitgebreid waardoor er een vlak met een afmeting van ca. 30 bij 2 m is opengelegd. Naast de insnijding van de gracht (S8.2) is hierin nog een tweede waterloop aangetroffen (S8.9). Het is niet duidelijk of het hier ook een (oudere?) gracht of gewoon een sloot betreft. Aangezien het spoor binnen de bekende stadsgracht ligt, moet worden geconcludeerd dat het ofwel gaat om een oudere, niet bekende grachtfase of om een sloot aan de binnenzijde van de gracht en

de stadsmuur. Uit de vullingslagen van dit spoor zijn slechts drie scherven verzameld. De oudste scherf betreft een stuk roodbakkerd aardewerk (V8.57) dat wordt gedateerd tussen 1150 en 1450. Uit de jongere lagen is een stuk ongeglazuurd steengoed (V8.61) afkomstig dat voorkomt tot in de 16de eeuw. Echter uit hetzelfde vondstnummer is een stuk Frechenaardewerk afkomstig dat pas na 1600 voorkomt. Hoewel het aardewerk dus een vrij vroege datering suggereert kan het spoor op basis van deze drie scherven niet worden gedateerd. Een eventueel vervolgonderzoek zou meer licht op de aard en datering van deze mogelijke gracht moeten werpen.

In het oostelijk deel van de put zijn buiten enkele ophogingslagen een (sub)recente sloot met palen beschoeiing (S8.10) en een vloertje (S8.18) aangetroffen. Beide sporen lijken relatief jong te zijn. De vulling van het slootje is te kenmerken als 'los' en zeer humeus hetgeen er op wijst dat het niet heel oud kan zijn. Van het vloertje kan worden gesteld dat het bestond uit bakstenen met afmetingen van 20.5 x 11 x 5 cm. Hoewel het hier wellicht vrij oude bakstenen betreft is geconcludeerd dat de stenen zijn hergebruikt aangezien aan alle zijden mortelresten zijn waargenomen. Daarbij bevond de vloer zich dicht onder het maaiveld en op een stratigrafisch hoger niveau dan de overige, en waarschijnlijk dus oudere, sporen in deze werkput.

4.10 WERKPUT 9

Werkput 9 is de slooppuit van de Maarlandschool (fig. 4.3). Het schoonmaken van deze put is begeleid. Hierbij zijn twee beerputten aangetroffen. De oudste is opgetrokken uit baksteen (S9.6) en ligt in het zuidwestelijke deel van de werkput. Op basis van een zeer interessant bordje (zie §6.2), moet de put worden gedateerd aan het einde van de 18de eeuw. Waarschijnlijk kan de put worden toegeschreven aan het erf van de huizen 915-916 op de kadastrale kaart uit 1832.

De tweede beerput betreft de onderkant van een olievat. Dit spoor is ingemeten en gelicht omdat de aard van het spoor op dat moment nog niet duidelijk was en, wanneer het ijzer in de grond zou blijven zitten, het alleen verder achteruit zou gaan. Binnen is de inhoud gezeefd. Het gegeven dat het hier waarschijnlijk een olievat betreft, maakt dat het geen oud spoor kan zijn.

Voor de rest van de put geldt dat het vlak zo veel mogelijk in de ophogingslaag bestaande uit funderingszand is aangelegd om de resten in de ondergrond zo min mogelijk aan te tasten. Wel is afdoende aangetoond dat er in de gehele put archeologische resten uit de Nieuwe tijd verwacht kunnen worden. Tevens is het zeer waarschijnlijk dat op een dieper niveau nog intacte resten uit de Middeleeuwen aanwezig zijn.

4.11 WERKPUT 10

Deze put ligt rond het midden van het terrein tegen de Burg. H. van Sleenstraat aan (fig. 4.6). Evenals bij werkput 9 het geval was, is hier het vlak alleen opgeschoond. Hierbij zijn de recente funderingen geruimd. Onder deze funderingen was de grond sterk gereduceerd. Het proces van reductie zorgt ervoor dat de ondergrond blauw kleurt en antropogene sporen als kuilen en greppel niet meer als verkleuringen zichtbaar zijn. Kuilen en greppels zijn dan ook niet waargenomen. Ook muurresten zijn niet gezien. Wel kon worden vastgesteld dat de ondergrond bestaat uit een vrij onverstoorde ophogingslaag. Deze bevatte ondermeer wat kleine fragmentjes bouwpuin en houtskool. Verder is in deze laag een grote voet van een porseleinen vaas (V10.113) aangetroffen. Deze wordt gedateerd tussen 1660 en 1750. Dit is een indicatie dat de laag zelf dus uit deze periode of later dateert. Aangezien deze laag vrijwel geen verstoringen bevat, mag worden aangenomen dat oudere, lager gelegen archeologische resten ook nog intact zijn.

4.12 WERKPUT 11

Dit is een putje dat is aangelegd ter hoogte van enkele bloembakken in het zuiden van het plangebied (fig. 4.3). Deze bakken maakten ook deel uit van de te slopen objecten. Aangezien de sloper er één wist te liggen is deze locatie direct onderzocht. Het putje meet ca. 5 bij 5 m. In het vlak is een uitbraaksleuf aangetroffen evenals de noordelijke fundering van een oost west georiënteerd pand. De locatie van het gebouw lijkt in overeenstemming met een gebouw op de kaart van Blaeu echter de fundering is opgetrokken uit kleine bakstenen, en bevat enkele IJsselstenen. Dit maakt een datering in het midden van de 17de eeuw onwaarschijnlijk. Wellicht hebben we hier te maken met een fundering van een her- of verbouwingsfase van het gebouw dat op de kaart van Blaeu is weergegeven.

4.13 WERKPUT 12

Deze put geldt als een zoekleuf voor de overige bloembakken (fig. 4.3). Hiervan zijn er echter maar twee terug gevonden. De andere zijn waarschijnlijk al verwijderd tijdens de aanleg van een riool op deze locatie. Buiten de bloembakken heeft deze sleuf vooral veel ophogingslagen opgeleverd. Deze ophogingslagen zijn in het kader van dit onderzoek niet verder verdiept. De lagen moeten gezien de datering van het aardewerk dat hieruit verzameld is worden gedateerd in de 18de eeuw of later. Dit impliceert een goede conservering van onderliggende lagen en resten.

Rond het midden van de werkput is een vrij grote beerput (S12.11) aangetroffen met een diameter van 1.3 m. De put is opgetrokken uit IJsselstenen. Direct naast de beerput is een bakstenen rechthoekige put (S12.12) aangetroffen. Ook nu biedt het uit het spoor verzamelde materiaal geen duidelijke aanknopingspunten voor een datering. Uit deze put liep een gresbuis op de beerput aan. Vermoedelijk diende deze dus als overloop voor het rechthoekige putje. De gresbuis wijst mogelijk op een datering vanaf het einde van de 18de eeuw. Het is echter niet uitgesloten dat de beerput zelf, ouder is en dus langer in gebruik is geweest.

Even ten westen van deze sporen zijn de resten aangetroffen van een vloertje (fig. 4.7). Dit vloertje bestond uit vloertegels met afmetingen van 23 x 23 x 3.5 cm. Tijdens het onderzoek zijn meerdere fragmenten en complete exemplaren van vloertegels van dit formaat gezien. Echter nergens zijn ze *in situ* aangetroffen. Tijdens het onderzoek van het Catharinaklooster zijn er wel vloerdelen *in situ* aangetroffen.

Fig. 4.7. Brielle-Maarlandschool. Foto van het vloerdeel S12.8 *in situ*.

De vloertegels waaruit de vloeren waren vervaardigd bestaan uit dezelfde tegels als die uit S12.8. De onderzoekers van het ADC dateren de funderingsresten van de gebouwen uit het onderzoek uit 2013 aan het einde van de 16de eeuw.¹⁹ Het is niet duidelijk of deze vloer aan één van de bekende, historische gebouwen is te verbinden.

4.14 WERKPUT 13

Deze werkput is gegraven in de zoektocht naar de laatste bloembak (fig.4.3). Ook nu bleek deze echter al te zijn verwijderd. De put meet ca. 5 bij 5 m en ligt in de zuidoostelijke hoek van het plangebied. Door een miscommunicatie met de machinist was de put echter al gedicht, voordat hij gefotografeerd kon worden. Aangezien er geen archeologische of relevante sporen in de put aanwezig waren is besloten de put niet opnieuw open te trekken.

Wel is in de noordwestelijke wand een dikke gietijzeren pijp (S13.1) met een diameter van ca. 40 cm gezien. Deze pijp was rechtstandig in de grond geplaatst en in de pijp was een afsluiter zichtbaar. Waar de pijp voor dient of diende is onbekend. Het ding was in ieder geval niet aangegeven op de KLIC-melding van de machinist.

5 VONDSTEN

In totaal zijn er tijdens het veldwerk bijna 600 vondsten met een totaalgewicht van ca. 41 kilo geborgen (tabel 5.1).

Niet zo zeer het aantal, maar toch zeker het gewicht is enigszins misleidend daar er een aantal materiaalcategorieën en in het bijzonder de categorie metaal, sterk over vertegenwoordigd zijn. In het geval van het metaal ligt de oorzaak in een betrekkelijk grote hoeveelheid recent metaal, waaronder een deel van een (olie)vat dat is hergebruikt als beerput.

Dit gezegd hebbende geeft het aantal vondsten wel aan dat er binnen het plangebied toch verschillende interessante complexen aanwezig zijn. Zeker wanneer men in ogenschouw neemt dat er maar een heel klein deel van het plangebied is onderzocht. Na de evaluatie is vrijwel al het materiaal met uitzondering van de kleinste materiaalcategorieën geselecteerd voor analyse (bijlage 8, evaluatierapport).

In de nu volgende hoofdstukken zal het materiaal per materiaalcategorie worden besproken.

inhoud	aantal	gewicht in g
aardewerk	268	7809
baksteen/dakpan	29	5623
bot	54	2213
glas	12	42
hout	2	-
houtskool	12	7
leer	7	22
metaal	93	20894
mortel	29	60
natuursteen	16	5073
pijpaarde	19	88
pitten en zaden	33	4
schelp	22	32
slak	1	10
verbrand bot	1	1
totaal	598	41878

Tabel 3.1. Brielle-Maarlandschool. Overzicht van het totaal aantal vondsten en gewicht.

¹⁹ Loopik 2013, 23-24.

6 AARDEWERK

Valentijn van den Brink

6.1 INLEIDING

Tijdens het veldwerk in het plangebied Maarlandschool te Brielle zijn in totaal 268 scherven geborgen die alle ter beschikking zijn gesteld aan de aardewerkspecialist.

Het keramisch vondstmateriaal is gedetermineerd volgens het Deventer-systeem waarmee aardewerk op een standaardwijze wordt ingedeeld.²⁰ Op deze wijze kunnen de resultaten van verschillende opgravingen op dezelfde manier beschreven worden waardoor deze makkelijker te vergelijken zijn. Aanduidingen van typen binnen het systeem bestaan uit een combinatie van aardewerksoort/baksel, vorm en volgnummer. De scherven van aardewerk die in Brielle zijn gevonden zijn gedetermineerd naar categorie, herkomst en datering. De aantallen en gewichten zijn vastgelegd en de gegevens zijn ingevoerd in een database.

6.2 RESULTATEN

Het aardewerk is hoofdzakelijk afkomstig uit ophogingslagen. Het aardewerk is goed tot zeer goed geconserveerd en vertoont een geringe mate van fragmentatie.

Verreweg de meeste scherven zijn verzameld in werkput 2. Hier zijn uit de ophogingslaag S2.16 en de hierin gelegen mogelijke kuil S2.15 103 stukken aardewerk met een gewicht van 4 424 g verzameld. Hiermee vertegenwoordigen deze twee sporen bijna de helft van het totale aantal scherven dat is verzameld tijdens het veldwerk. Het aardewerk is volledig gedetermineerd en weergegeven in bijlage 4. De algemene indruk van het materiaal is dat het bestaat uit vrij ruim dateerbaar materiaal, waarbinnen de categorie roodbakkerd aardewerk de boventoon voert (fig. 6.1). Op basis van de dateringen van het aardewerk kan worden gesteld dat de meeste sporen dateren in de 16de of 17de eeuw. De beerputten kennen over het algemeen een latere datering.

Fig. 6.1. Brielle-Maarlandschool. Impressie van het aardewerk uit S2.16. Schaal 1:2.

Dit geldt zeker voor beerput S9.6. Hierin is een vrij opvallende vondst gedaan (V9.71-4). Het betreft een bord, kan en kopje in Engels creamware. Tenminste het bord en de kan zijn in Nederland

²⁰ Clevis/Kottman 1998.

voorzien van een bovenglazuur beschildering en daarna opnieuw gebakken. Op het bord staat een afbeelding van een kaars geflankeerd door prinses Wilhelmina van Pruisen en haar echtgenoot stadhouder/prins Willem V (fig. 6.2). Onder de kaars en de portretten staat een gedicht: ik brand licht / voor de pruis zijn nigt \ en ook voor de oranje spruit \ die het niet wil zien \ die blaast het uit. De rand van het bord is versierd met sinaasappels, appeltjes van oranje.

Fig. 6.1. Brielle-Maarlandschool. Foto van het bordje V9.71-4 uit S9.6
Schaal 1:2. Linksboven sterk vergroot detail van de tekst.

De twee gedraaide strengen van het oor van de kan en de bijbehorende appliques zijn voorzien van (strepen) oranje verf en op het lichaam zijn weer appeltjes van oranje aangebracht. Buiten de oranje beschildering zijn alle kleuren verdwenen en is de rest van de tekening alleen nog te herkennen aan de matheid van de plaatsen waar oorspronkelijk verf was aangebracht. Een dergelijk bord is opgenomen in de collectie van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onder nummer AB1072 (fig. 6.3).

De afbeelding en tekst plaatsten het bord aan het eind van de 18de eeuw. In de tweede helft van deze eeuw woedde de strijd tussen de Oranjegezinde en de patriotten. Nederland was in die tijd weliswaar een republiek maar de macht van de adel was op dat moment nog altijd voelbaar. Bij de dood van stadhouder Willem IV in 1751 was Willem V slechts 3 jaar oud. Tot 1759 werd hij door zijn moeder, Anna van Hannover, vertegenwoordigd. Na haar dood nam haar neef, Lodewijk Ernst van Brunswijk-Wolfenbüttel-Bevern, de rol van regent over tot zijn meerderjarigheid in 1766. Bij gebrek aan een sterke leider, en in een periode van economische

Fig. 6.3. Foto van het bord uit de collectie van de RCE. Bron: RCE.

teruggang, gingen er stemmen op om over te gaan naar een echte republiek. Internationaal gezien paste dat in de ideeën die over staatsinrichting gevormd werden. De meest opvallende resultaten hiervan zijn uiteraard de onafhankelijkheidsverklaring van de Verenigde Staten van Amerika (1776) en de Franse Revolutie (1789). In beide gevallen werd overigens het bestaan van de Nederlandse republiek aangegrepen om het omverwerpen van de bestaande machtsstructuren te rationaliseren.

De strijd escaleerde in 1785. De Staten van Holland voerden een verbod in op het dragen van oranje en ontnamen de prins tijdelijk het commando over het Haags garnizoen. Met zijn familie wijkt hij uit naar het meer prinsgezinde Friesland. In het volgende jaar grijpen de patriottistische statenleden in Utrecht de macht waarna de prinsgezinde statenleden hun vergaderingen naar Amersfoort verplaatsten. De prins trekt via Groningen naar jachtslot Het Loo in Apeldoorn en later naar Nijmegen om van daaruit makkelijker naar Pruisen te kunnen vluchten. Er ontstaat bijna een burgeroorlog. Hattem en Elburg worden voor enkele dagen bezet door stadhouderlijke troepen. In 1787 wordt geprobeerd Utrecht vanuit Amersfoort te veroveren, hierbij vallen enkele slachtoffers. Prinses Wilhelmina van Pruisen probeert naar Den Haag af te reizen maar wordt tegengehouden bij de Goejanverwellesluis bij Oudewater. Haar broer stuurt een Pruisisch leger van 20.000 man om het paar te steunen. Met behulp van dit leger trekt het paar vanuit Nijmegen via Utrecht naar Den Haag. Het komt niet tot een strijd en de macht van de prins wordt hersteld. Er volgen sancties tegen de patriottistische statenleden. Van hun bezittingen ontdaan vluchten zij over het algemeen naar Frankrijk om in revolutionaire kringen te worden opgenomen.

De betekenis van het bord is niet geheel duidelijk. In 1869 beschrijven van Lennep en ter Gouw een bord met dit gedicht en geven de volgende interpretatie: “Voorstelling en opschrift dienden tot protest van iemand, die in 1787 na de tegenomwenteling tegen zijn zin had moeten mededoen in de algemeene illuminatie.”²¹ In deze interpretatie durven de patriotten na het machtsherstel niet duidelijk voor hun politieke mening uit te komen. Met de laatste twee regels laten ze echter zien dat een patriottistische houding niet negatief ontvangen zou worden. In dat geval is het bord in 1787 te dateren.

De Kamper en Marais daarentegen zien het als een bord als uiting van de orangisten. Zij geven meerdere interpretaties. De eerste is dat het uitblazen van de kaars in de laatste twee regels op het einde van de heerschappij van prins Willem V zou slaan.²² Dit plaatst het bord in 1795, het jaar waarin de Nederlanden worden opgenomen in de Franse republiek. De tweede interpretatie is dat de kaars voor het paar wordt gebrand om god te vragen om bescherming. Dit is een meer katholiek gebruik en niet erg waarschijnlijk bij de over het algemeen protestantse prinsgezinden. Deze interpretatie leidt niet tot een eenduidige datering. Tot slot noemen zij een derde interpretatie die zij het minst waarschijnlijk achten. De laatste twee regels zouden in dat geval betekenen dat als iemand die het branden van het licht niet wil zien,

Fig. 6.4. Foto van een bord met vergelijkbare afbeelding, maar met een andere tekst. Bron: www.antieketegels.nl

²¹ Van Lennep/Ter Gouw 1869, 68.

²² De Kamper/Marais 2008, 150.

dat wil zeggen patriot is, hem het licht wordt uitgedoofd en dus het leven benomen.²³ Ook hierbij is het bord niet goed te dateren.

De crux lijkt dus in de laatste twee regels te liggen. Waar de eerste drie regels lijken te wijzen op trouw aan de prins zijn zij meer ambigu. Het is niet waarschijnlijk dat de eigenaar van het bord onverschillig is wat de positie van de prins betreft, in dat geval zal hij het serviesgoed al niet aangeschaft hebben. Verschillende interpretaties leiden tot een datering in 1787, in 1795 of kunnen geen duidelijke datering geven.

De afbeelding wordt echter ook gebruikt op aardewerk met een andere tekst. De kaars geflankeerd door de portretten heeft daar het onderschrift “Nú brand het ligt als wel Eer / de orange Zon in Neerland weer” (fig. 6.4).²⁴ Over de afbeelding verspreid staan de letters P V O R. Dit betekent prins van oranje rex. Het is dus duidelijk een prinsgezinde afbeelding die, gezien de verwijzing naar machtsherstel, in 1787 te dateren is.

Iconografisch past de afbeelding in het jaar 1787 en is het bordje in het kamp van de orangisten te plaatsen. Hoe moeten we de die laatste twee regels dan opvatten? Het is belangrijk te beseffen dat het om een afbeelding op aardewerk gaat. De patriot kan blazen wat hij wil, de kaars gaat niet uit. Kortom, waarschijnlijk hebben we te maken met een 18de eeuws grapje.

Buiten dit opmerkelijke stuk aardewerk is het overige materiaal vrij algemeen en typerend voor een stad in de Nieuwe tijd. Er zijn geen vondsten gedaan die meer kunnen zeggen over de status van de gebruikers, maar dit is deels te wijten aan het feit dat de vondsten niet aan duidelijke structuren als huizen kunnen worden toegekend. Dit is echter inherent aan de aard van het onderzoek. Verwacht wordt dat bij eventueel vervolgonderzoek verdergaande uitspraken kunnen worden gedaan over het aardewerk en de gebruikers hiervan.

6.3 CONCLUSIE

Het verzamelde aardewerk uit het plangebied Brielle-Maarlandschool geeft een beeld van goed geconserveerd en weinig gefragmenteerd aardewerk. Het materiaal stamt voornamelijk uit het begin van de Nieuwe Tijd en later. Dit beeld is enigszins vertekenend aangezien het onderzoek zich heeft geconcentreerd op de hoogste, en dus jongste archeologische niveaus. Verwacht wordt dat materiaal uit de Nieuwe Tijd en eerder in vrijwel het gehele plangebied, met uitzondering van de verstoorde delen goed is geconserveerd. Dit geldt in het bijzonder voor gesloten contexten als beerputten.

7 PIJPAARDE

Afra Koopman

In totaal zijn er achttien pijparden objecten gevonden. Het betreft hier vooral fragmenten van kleipijpen, maar naast de acht (fragmenten van) pijpenkoppen en negen steelfragmenten is er ook een sokkelfragment van een pijparden beeldje gevonden. De determinatie van de pijparden fragmenten is weergegeven in bijlage 5. Hieronder worden enkele noemenswaardige stukken besproken.

Twee pijpjes zijn voorzien van een merk op de hiel. Een van de pijpjes (V2.30) draagt het merk van een Tudorroos. Het gaat hier om een pijpje van Engelse makelij en wordt gedateerd tussen 1610 en

Fig. 7.1 Brielle-Maarlandschool. Pijpenkop van matige kwaliteit V2.30. Schaal 1:1.

²³Lunsingh Scheurleer 1994, in De Kamper/Marais 2008, 150.

²⁴ www.antieketegels.nl

1640. Dit pijpje is slecht uit de mal gekomen, dit is ondermeer te zien aan de scheve naad op de steel. Daarbij is de klei van de kop nog eens gladgestreken nadat de pijp uit de mal is gehaald, maar voordat hij werd gebakken.

Het tweede pijpje (V2.22) is voorzien van een simpel merk, deze heeft een enkele radering streepje. Het pijpje stamt uit het begin van de 17de eeuw.

Deze twee pijpenkoppen zijn de vroegste pijpfragmenten die zijn aangetroffen binnen het plangebied.

De overige koppen dateren allemaal aan het einde van de 17de eeuw of in de 18de eeuw. Dit geldt ook voor het enige dateerbare steelfragment, afkomstig uit een ophogingslaag in werkput 9. Het betreft een pijpensteel (V9.112) met het opschrift **FRANS VAN • • • DE VELDE**. Bekend is dat Frans van de Velde senior en zijn zoon Frans van de Velde junior Amsterdamse pijpenmakers en tabakshandelaren waren die de firma naam op de steel plaatsten.

Van de Velde senior was werkzaam tussen 1690 en 1717 en Frans junior tussen 1752 en 1774.²⁵ Hoewel de makers Amsterdammers zijn, werden deze pijpen ook in Gouda geproduceerd. Aan de hand van het type versiering kan de steel gedateerd worden in begin van de achttiende eeuw en zal dus van de hand van Frans van de Velde senior zijn geweest.

Het oudste pijpjaarde object is het sokkelfragmentje (V1.29, fig. 7.1). Het is gevonden in een ophogingslaag (S1.14) in werkput 1. Het sokkelfragmentje is waarschijnlijk afkomstig van een heiligenbeeldje. Op de sokkel aan de rechterkant is namelijk de aanzet van een boog zichtbaar. Een bogenfries op de sokkel is vrij kenmerkend heiligenbeeldjes uit de Late Middeleeuwen. Vanuit de middeleeuwse functie van de bebouwing in dit deel van het plangebied is de aanwezigheid van een dergelijk beeldje goed te verklaren.

Fig. 7.2. Brielle-Maarlandschool. Voet van pijpjaarden beeldje. V1.29. Schaal 1:1.

8 BAKSTEEN/DAKPAN

Er zijn 29 stukken baksteen verzameld tijdens het project. Het merendeel hiervan betreft fragmenten van vloertegels. Deze vloertegels lijken allemaal van hetzelfde soort te zijn geweest. Het gaat om vierkante tegels met afmetingen van 23 x 23 x 3.5 cm. Deze tegels zijn ook aangetroffen tijdens het onderzoek van het ADC in 2013. Hier worden ze als 16de eeuwse vloertegels beschreven.²⁶ Deze datering is op basis van de voorhanden zijnde gegevens niet te confirmeren of uit te sluiten. Wel is het zo dat de datering is gebaseerd op de baksteenformaten van het gebouw waarin ze zijn aangetroffen. De datering van deze baksteenformaten is echter gebaseerd op een algemeen artikel uit 1989.²⁷ Inmiddels is duidelijk dat de ontwikkeling in baksteenformaten in Nederland lang niet eenduidig is verlopen. Daarbij komt dat zelfs binnen dezelfde stad gebouwen met dezelfde datering staan, maar waarvan de onderlinge baksteenformaten sterk uiteen lopen. Dit betekent dat een datering op basis van baksteenformaten met de nodige voorzichtigheid moet worden gebruikt. Dit gezegd hebbende moeten we constateren dat we niet weten wat de datering van deze vloertegels is. Gezien de stratigrafische positie van het enige *in situ* liggende vloertje (S12.8) in werkput 12 lijkt een jongere datering van deze tegels logischer.

²⁵ Van de Velde, Burgklij & Zapfenbergh Drie Amsterdamse tabaks- en pijpenhandelaren uit de achttiende eeuw door Bert van der Lingen blz. 30

²⁶ Loopik 2013, 23-24.

²⁷ Janse 1989.

Een ander type baksteen dat is aangetroffen is de dakpan. Hiervan zijn drie fragmenten verzameld (V2.22 en V12.81-1/2). Het gaat hierbij om fragmenten van zogenaamde nonnen. Dit zijn dakpannen die vanaf de 15de eeuw worden gebruikt. Dakpannen genaamd monniken dekken de randen van de nonnen af zodat regenwater niet kan binnendringen in het gebouw. De nonnen zijn brede lichtgekromde tegels waarop een zogenaamde neus zichtbaar is. Deze uitstulping zorgde voor steun op de dakspanten waardoor de tegel niet naar beneden kon glijden. V2.22 is aangetroffen in het 16de eeuwse ophogingspakket (S2.16) in werkput 2. De andere twee fragmenten zijn aangetroffen bij de post 17de eeuwse beerput S12.12 in werkput 12. Deze laatste zijn mogelijk hergebruikt aangezien de fragmenten mortelresten bevatten.

Naast deze objecten van baksteen zijn er uiteraard ook 'gewone' bakstenen gezien. Het merendeel van bevond zich in structuren. Hiervan zijn geen exemplaren meegenomen, maar de formaten zijn wel genoteerd. De enige complete stenen die zijn meegenomen zijn enkele IJsselstenen en een steen van de puinconcentratie in de stadsgracht in werkput 8 (V8.56). Vooral deze laatste is zeer interessant aangezien het een steen van een zeer aanzienlijk formaat is. De steen meet 28 x 13 x 6 cm. Zoals gezegd dient er voorzichtig te worden omgegaan met het gebruik van baksteenformaten voor dateringen. Echter in dit geval is het zeker dat het grote formaat duidt op een aanzienlijke ouderdom. Onvolledige stenen zijn onder andere aangetroffen in de stiep (S1.18) in werkput 1. Hiervan werd op grond van dit formaat een relatie met het middeleeuwse klooster vermoed. Het is vrij zeker dat V8.56 tot de stadsmuur heeft behoord, gezien de context waarin de baksteen is aangetroffen. De stadsmuur is in het verleden al op andere locaties binnen Brielle onderzocht.²⁸ In het rapport van één van deze onderzoeken wordt de muur op grond van dit formaat en met de nodige omzichtigheid, in de 14de eeuw gedateerd.²⁹ Dit impliceert dat de baksteen uit V8.56, en waarschijnlijk ook S1.18 een datering heeft in de 14de eeuw na Chr.

9 METAAL

Jan van Renswoude

9.1 INLEIDING

Bij het onderzoek van Brielle is intensief gezocht met de metaaldetector. Dit heeft een aanzienlijk aantal metaalvondsten opgeleverd. In totaal zijn 93 metalen gevonden. Hiervan kwamen 78 objecten in aanmerking voor conservering en analyse. Van deze 78 objecten zijn er 47 gemaakt van een koperlegering zoals, brons, messing of roodkoper. Het metaal was over het algemeen goed geconserveerd. Helaas waren de munten slecht bewaard. Dit kan veroorzaakt zijn doordat ze lang in omloop zijn geweest of afkomstig zijn uit beerputvullingen die zijn uitgespreid of geleegd op het terrein. Van de overige objecten zijn er 14 van lood, 2 van tin, 11 van lood/tin, 2 van ijzer, 1 van zilver en 1 van aluminium. Hieronder volgt een overzicht van dit metaal. In tabel 9.1 is het aantal metaalvondsten per soort en functionele categorie weergegeven.

9.2 RESULTATEN

Tot de groep kledingaccessoires zijn vier gespen, drie knopen, een riemtong en fragmenten van een tasbeugel gevonden. Het oudste exemplaar is in een ophogingslaag (S1.13) aangetroffen en betreft een koperen gesp

Fig. 9.1. Brielle-Maarlandschool. V1.109.
Ovale gesp uit de 13de eeuw.

²⁸ O.a. Guiran 1998.

²⁹ Guiran 1998, 16-17.

(V1.109, fig. 9.1). Het is een ronde gesp met een diameter van 2.5 cm. De gespdoorn ontbreekt.

functionele categorie	vorm	brons/koper	ijzer	lood	lood/tin	tin	zilver	aluminium
kledingaccessoires	gesp	4						
	knoop	3						
	riemtong	1						
	tasbeugel	1						
sieraden	vingerring	1						
eet en kookgerei	lepel	1						
	vaatwerk	4						
gereedschap en nijverheid	hamer	1						
	spinklos			1				
	vingerhoed	2						
	metaalbewerkingafval				6			
munten en gerelateerde objecten	munt	16					1	
	rekenpenning	4						
<i>militaria</i>	muntgewicht	1						
	musketkogel			8				
	kanonskogel		1					
overig	beslag	1						
	boekbeslag	1						
	dop					1		
	draad	1						
	plaatje	1				4		
	gewicht			1				
	glas in lood			1				
	ring	1						
	schijf		1					
	speelgoed						2	
	staaf	1						
	zegellood			3				
onbekend		2						1
totaal		47	2	14	11	2	1	1

Tabel 9.1. Brielle-Maarlandschool. Aantal metaalvondsten per soort en functionele categorie

Dat het daadwerkelijk een gesp betreft en geen normale ring kan afgeleid worden uit de verdikking die als gesprust diende. Eenvoudige ronde gespen komen voor vanaf de tweede helft van de 13de eeuw na Chr.³⁰ In de loop van de Late Middeleeuwen raken ze uit de mode. De overige kledingaccessoires dateren in de Nieuwe tijd.

Er is slechts één sieraad gevonden. Tijdens de aanleg van werkput 5 is in een laag, mogelijk een vulling van de stadgracht gracht, een messing vingerring (V5.43, fig. 9.2) gevonden. waarschijnlijk is het een trouwring geweest. Dat messing is gebruikt wijst erop dat de ring waarschijnlijk voor goud

³⁰ Egan./Pritchard 1991, 22.

moest doorgaan. De ring heeft een buitendiameter van 2.1 cm. De binnendiameter is 1.7 cm. De ring past niet om de ringvinger van een man, dus is het een ring van een vrouw geweest. Gezien de datering van de gracht vóór het einde van de 17de eeuw, geldt voor de ring een gelijke datering.

Tot de groep vaatwerk zijn vijf objecten gerekend. Het grootste object (V2.26, fig. 9.3) dat gemaakt is van een koperlegering betreft een complete bodem van een messing pan. De bodem bestaat uit gehamerd blik van minder dan een millimeter dikte en heeft een diameter van 25 cm. De pan was niet uit stuk

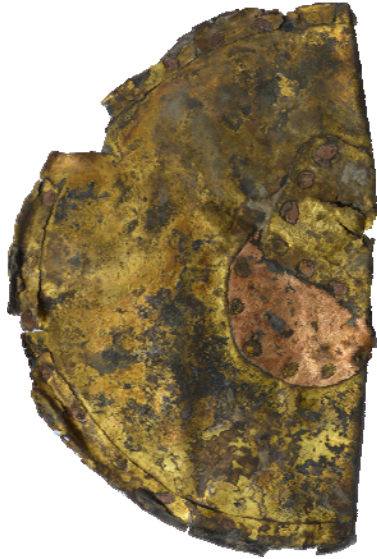

Fig. 9.3. Brielle-Maarlandschool. Bodem van messing pan, V2.26. Schaal 1:4.

gemaakt. Op de rand van de bodem was zit nog een strip met nieten. Hiermee is de bodem aan de opbouw van de pan bevestigd geweest. Dit is wel opmerkelijk omdat pannen meestal uit één stuk werden gemaakt door een koperslager. Mogelijk betreft het een lapstuk. Op de bodem van de pan zijn twee lapstukken bevestigd. Het oudste lapstuk is gemaakt van een rond stuk blik van roodkoper. Het jongere lapstuk is gemaakt van een op maat (rechthoekig van vorm) geknipt stuk latoenkoper en is deels over het ouder lapstuk aangebracht. De nieten zijn vooral gemaakt van roodkoper maar ook enkele van messing. De bodem is afkomstig uit een brede greppel of gracht (S2.17). Uit een greppel (S2.8) is een grote bronzen poot van een grape (V2.12, fig. 9.4) afkomstig. De poot is 6.2 cm hoog, 3.2 cm dik en weegt 213 g. De poot, die waarschijnlijk een leeuwenpoot voorstelt, is afgebroken op de bodem van de grape. Dit soort grappen dateren al in de Late Middeleeuwen maar kunnen ook nog in de Nieuwe tijd vervaardigd zijn. Het is in ieder geval een kostbaar stuk geweest. Het overige vaatwerk is niet noemenswaardig.

Fig. 9.2. Brielle-Maarlandschool. Messing ring, V4.43. Schaal 1:1.

Fig. 9.4. Brielle-Maarlandschool. Pootje van een bronzen grape, V2.12. Schaal 1:2.

Het militaria bestaat uit acht musketkogels en uit een recente verstoring is een ijzeren kanonskogel met een diameter van 11.7 cm afkomstig (V10.114, fig. 9.5)

Fig. 9.5. Brielle-Maarlandschool. Kanonskogel uit werkput 10, V10.114. Schaal 1:2.

Onder de overige objecten bevindt zich nog kinderspeelgoed. In werkput 6 is een miniatuur kopje (V6.52, fig. 9.6) gevonden die gemaakt is van tin. Het kopje, dat is gegoten, heeft een groot oor. Het kopje heeft een hoogte van 2.8 cm en is 2.1 cm breed.

Fig. 9.6. Brielle-Maarlandschool. Miniatuurvaatwerk. Links V6.52. Rechts V2.24. Schaal 1:1.

Het object is te groot voor een kopje van een poppenhuis. Het dateert waarschijnlijk uit de 17de eeuw. Een tweede miniatuur gemaakt van tin betreft een bakpan (V2.24, fig. 9.6). Deze heeft een diameter van 2.9 cm en een hoogte van 0.7 cm. Deze dateert mogelijk iets vroeger in de 16de eeuw.

Uit een vulling van de stadsgracht (S8.2) is een koperen boekbeslag (V 8.53, fig. 9.7) afkomstig. Het is gemaakt uit een plaatje dat op maat is geknipt. tevens is door knippen versiering aangebracht. Daarnaast is het beslag gegraveerd. Boekbeslagen worden bij vrijwel iedere stadskernopgraving gevonden. In de 16de en 17de eeuw had de burgerij al boeken in bezit, naast die van kerkelijke instellingen en de adel. Bij een onderzoek in Middelburg zijn bijvoorbeeld dertien boekbeslagen gevonden.³¹ Ook bij opgravingen in Amsterdam zijn diverse boekbeslagen gevonden.³²

Fig. 9.7. Brielle-Maarlandschool. Boekbeslag, V8.53 uit de stadsgracht. Schaal 1:1.

In werkput 5 is een spinklos (V5.51, 2, fig. 9.8) gevonden die gemaakt is van lood/tin. Het object is licht kegelvormig. Op de buitenkant zitten meerdere concentrische ringen. De spinklos heeft een diameter van 2.2 cm en is 0.8 cm hoog.

Fig. 9.8. Brielle-Maarlandschool. Loodtinnen spinklos, V5.51. Schaal 2:3.

V 12.74 is een bronzen muntgewicht (fig. 9.9) die gemaakt is om de Engelse munt 'Laurel' te wegen. De Laurel toont James 1 op een manier zoals Julius Caesar werd geportretteerd. Hij nam ook de titel aan "Caesar Augustus" van Brittanie, en sloeg een nieuwe munt. Als een uitzondering op de regel is de buste naar links gericht. In plaats van een kroon draagt de koning een laurier krans. De buste wordt geflankeerd door de Romeinse XX wat de waarde van de munt aangeeft. De munt heeft een gewicht van 8.8 gram. Dit komt overeen met die van het gewichtje. Op de voorzijde van het gewichtje staat James 1 op de manier zoals Julius Caesar werd geportretteerd. De afbeelding op de achterzijde is niet zichtbaar. De munten van het type Laurel werden geslagen tussen 1619 en 1624. Het muntgewicht dateert waarschijnlijk ergens in het eerste kwart van de 17de eeuw. De munten zullen nog lang in omloop zijn gebleven.

Fig. 9.3. Brielle-Maarlandschool. Muntgewicht V12.74. Schaal:2:1.

³¹ Hendrikse 1994, 60-61.

³² Baart 1977, 400-4005

9.3 CONCLUSIE

Bij het proefsleuven onderzoek en de begeleiding is een aanzienlijke aantal metaalvondsten gedaan. De conservering van de vondsten is over het algemeen goed. De oudste vondsten dateren uit de Late Middeleeuwen. Het gros dateert echter uit de Nieuwe tijd. De vondsten zijn behoren tot het normale spectrum, zoals duiten, kledingaccessoires, musketkogels etc. dat aangetroffen wordt in stedelijke contexten. Bij dit onderzoek zijn geen afwijkende vondsten of topvondsten van metaal gedaan. Bij een definitieve opgraving kan echter een groot aantal metalen objecten verwacht worden met een grote informatiewaarde.

10 MUNTEN

10.1 INLEIDING

Tijdens het onderzoek zijn 20 munten gevonden. Deze zijn alle geselecteerd voor analyse. De determinatie is verricht door drs. B. J. van der Veen en is hieronder weergegeven.

Algemeen kan worden gesteld dat de munten matig tot goed zijn geconserveerd. Het spreekt voor zich dat munten uit contexten als ophogingslagen over het algemeen slechter zijn geconserveerd dan uit sporen en grachtlagen.

10.2 RESULTATEN

V1.7. Gevonden in S1.8, ophogingslaag.

Vlaanderen, Lodewijk I/II, mijt (1322-1346-1384) ; *imitatie / navolging*;

Klein onregelmatig muntplaatje met zeer slordige beelden en onleesbare teksten; veelvuldig gevonden in Zeeland m.n. Zeeuws-Vlaanderen en Brabant – waar de munten ook gecirculeerd hebben. Voorzijde waarschijnlijk grote letter L omgeven door vierblaadjes en de keerzijde met een lang kruis; tekst ontbreekt of is volledig onleesbaar.

koper/biljoen, 0,58 gr. *Gaillard 192-204*

Fig. 10.1. Brielle-Maarlandschool. V1.7. Schaal 2:1.

V2.8. Gevonden in S2.1, ophogingslaag.

Zuidelijke Nederlanden, Philips V (1710-1712), liard (= oord) 1710

koper 1,99 gr.

Fig. 10.2. Brielle-Maarlandschool. V2.8. Schaal 2:3.

V2.14 gevonden in S2.15, kuil of ophogingslaag
 Rekenpenning; geslagen in Neurenberg door
 Hans Krauwinkel II (1586-1635) koper/messing 4,73 gr.
 vz. MORS VLTIMA ; De Dood met zandloper,
 de rechterarm gelegd op de rug van een vrouw.
 De vrouw kijkend naar een bloem, naast de dood een
 verdorde bloem.
 kz. EST ARBORI SPES SI PRAECISA FVERIT
 BVRSVM VIRESCIT ; boom zonder bladeren, onder de
 signatuur van de maker H K.

Fig. 10.3. Brielle-Maarlandschool. V2.14.
 Schaal 1:1.

V2.15 gevonden in S2.2, ophogingslaag.
 Stevensweert, Hendrik van den Bergjh (1611-1633), duit.
 Purmer/vdWiel 9503. koper 0,76 gr.

Fig. 10.4. Brielle-Maarlandschool. V2.14.
 Schaal 2:3.

V2.17 gevonden in S2.2, ophogingslaag.
 Thorn, Anna van der Marck (1601-1634), duit
 Purmer/vdWiel 9601. koper 1.57 gr.

Fig. 10.5. Brielle-Maarlandschool. V2.17.
 Schaal 2:3.

V2.19 gevonden in S2.16, ophogingslaag.
 Rekenpenning; geslagen in Neurenberg, door Hans
 Krauwinkel II (1586-1635).
 messing 0,97 gr.

vz. GETRIVW HANDT KOMBT DVRCH ALLE ; globe
 met kruis in driepas.
 kz. HANNIS KRAUWINCKEL IN NVRNB ; rozet omgeven
 door kroontjes en lilies.

Fig. 10.6. Brielle-Maarlandschool. V2.19.
 Schaal 1:1.

V2.20 gevonden in S2.16, ophogingslaag.
 Brabant, Albert en Isabella (1598-1621), duit 1616 (muntplaats
 onleesbaar).
 Purmer/vdWiel 9310. koper 1,10 – doorboord.

Fig. 10.7. Brielle-Maarlandschool. V2.20.
 Schaal 2:3.

V2.21 gevonden in S2.16, ophogingslaag
Bourgondische Nederlanden, Philips II (1555-1598), duit.
alleen leesbaar: PHS . D.G.

Fig. 10.8. Brielle-Maarlandschool. V2.21.
Schaal 2:3.

V2.25(1) gevonden in S2.16, ophogingslaag
Stevensweert, Hendrik van den Bergjh (1611-1633), duit.
Purmer/vdWiel 9503. koper 0,71 gr.

Fig. 10.9. Brielle-Maarlandschool. V2.25 (1).
Schaal 2:3.

V2.25(2) gevonden in S2.16, ophogingslaag
Friesland, duit z.j. (ca. 1600-1604), Leeuwarden
Purmer/vdWiel 9503. koper 1,15 gr.

Fig. 10.10. Brielle-Maarlandschool. V2.25 (2).
Schaal 2:3.

V2.27 gevonden in S2.16, ophogingslaag
Rekenpenning; geslagen in Neurenberg, anoniem met
betekenisloze omschriften
(ca. 1600). messing 1,18 gr.

Fig. 10.11. Brielle-Maarlandschool. V2.27.
Schaal 2:3.

V1.32 gevonden in S1.18, laag rond een stiep/poer.
Nederland, Willem I (1815-1840), 10 cents 1849.
zilver 0,41 gr.

Fig. 10.12. Brielle-Maarlandschool. V1.32.
Schaal 2:1.

V3.34 gevonden in S3.1 ophogingslaag

Rekenpenning, Rose/orb type; geslagen in Neurenberg,
door: Wolf Lauffer II (m.1612-†1651)

vz. (roos) WOLF LAVER IN NVRNBERG ; rozet omgeven
door kroontjes en lelies.

kz. (roos) RECHEN PFENIG MACHER IN ; globe in
dubbele driepas.

Fig. 10.13. Brielle-Maarlandschool. V3.34.
Schaal 2:3.

V5.37 gevonden in S5.5 laag stadgracht.

Bourgondische Nederlanden, Philips II (1555-1598), duit ; alleen
leesbaar: PHS . D.G.

Fig. 10.14. Brielle-Maarlandschool. V5.37.
Schaal 2:3.

V5.40 gevonden in S5.3 ophogingslaag over gracht.

Nederland, Willem I / II / III (1815-1890), cent 18 ...?, Utrecht
of Brussel.

Fig. 10.15. Brielle-Maarlandschool. V5.40.
Schaal 2:3.

V5.45 gevonden in S5.3 ophogingslaag over gracht.

Gelderland, duit 1783, Harderwijk
Purmer/vdWiel 1018. koper 2,80 gr.

Fig. 10.16. Brielle-Maarlandschool. V5.45.
Schaal 2:3.

V5.51 gevonden in S5.3 ophogingslaag over gracht.

Koninkrijk Holland (1806-1811) voor Batavia, Lodewijk
Napoleon (1806-1810),

duit (51/16 gulden), geslagen te Hoorn. *Scholten 557*. koper 2,68
gr.

vz. wapenschild met gekroonde leeuw met zwaard en
pijlenbundel; aan weerszijden en onder de waarde-aanduiding 5 –
1/16 G

kz. INDIAE / BATAV / I808

Fig. 10.17. Brielle-Maarlandschool. V5.51.
Schaal 2:3.

V8.54 gevonden in S8.7, ophogingslaag over gracht.
Duitse Rijk, fragmenten van koperstuk laat 18de of 19de eeuw.

Fig. 10.18. Brielle-Maarlandschool. V8.54.
Schaal 2:3.

V12.78 gevonden in S12.9, ophogingslaag.
Gelderland, duit 1720, Harderwijk.
Purmer/vdWiel 1012. koper 2,46 gr.

Fig. 10.19. Brielle-Maarlandschool. V12.78.
Schaal 2:3.

V12.79 gevonden in S12.10, ophogingslaag.
Overijssel, duit (ca. 1606), Zwolle, Deventer of Kampen
Purmer/vdWiel 7003. koper 1,77 gr.

Fig. 10.20. Brielle-Maarlandschool. V12.79.
Schaal 2:3.

10.3 CONCLUSIE

Bovenstaande muntbepalingen bevestigen het beeld dat op basis van de overige onderzoeksgegevens is geschetst. De munten afkomstig uit de ophogingslagen dateren vooral uit de 16de, 17de eeuw en later. Dit komt bijvoorbeeld ook tot uiting in het aardewerk. Het eerste muntje, V1.7 geeft echter duidelijk aan dat er ook zeker oudere resten verwacht kunnen worden binnen het plangebied. Ook dit is al duidelijk naar voren gekomen in de overige hoofdstukken.

Op basis van het muntbeeld is het op dit moment niet mogelijk om wat te zeggen over de sociale status van de bewoners of gebruikers. Dit komt deels door het feit dat het muntgeld uit de 17de en 18de eeuw als normaal beschouwd mag worden en deels doordat we op basis van dit onderzoek nog geen goed beeld hebben van de aard van de bewoning binnen het plangebied.

Voor wat betreft de conservering kan worden gesteld dat deze matig tot goed is. Met name voor de dieper gelegen vondsten wordt, gezien het hoge grondwaterpeil, verwacht dat deze zeer goed zijn geconserveerd.

II DIERLIJK BOT

Martijn van Haasteren

II.1 INLEIDING

In totaal zijn 57 fragmenten dierlijk bot, met een totaal gewicht van 1 265 gram, onderzocht (tabel 11.1). Slechts negen fragmenten zijn op soort en element gedetermineerd. Van drie gedetermineerde elementen is de soort niet herkend en zijn de elementen ingedeeld in grootteklassen (groot zoogdier, klein zoogdier). Verder zijn 27 niet determineerbare fragmenten (3 gr) vis gevonden. Achttien fragmenten waren niet determineerbaar.

WP	S	VN	Soort	Element	Totaal	Gewicht	Slacht	Vraat
1	2	2	VIS	IND	20	1		
1	6	5	SG	MC	1	31	SH	
1	6	5	R	COS	1	19	H	
1	6	5	VIS	VERT	1	0		
1	2	9	LM	TIB	1	55	H	
2	16	22	VIS		4	1		
2	16	22	IND	IND	7	1		
2	15	23	VIS		2	1		
2	15	23	IND		8	1		
2	15	23	R	CRA	1	36		V
2	15	23	R	RAD	1	106	HS	V
2	16	25	IND	IND	1	1		
2	17	30	R	CRA	1	39		
2	17	30	LM	SCA	1	66		
2	17	30	R	TIB	1	208		
3	1	35	CER	GEWEI	1	71	BS	
3	1	66	R	MT	1	95	SH	
8	2	55	P	FEM	1	530	HS	
9	6	71	IND	IND	1	1		
9	10	101	SM	FEM	1	1		
9	10	101	IND	IND	1	1		
totaal					57	1265		

Tabel 11.1. Brielle-Maarlandschool. Determinatietabel dierlijk bot.

Van het gedetermineerde materiaal is de compleetheid genoteerd met behulp van zes fragmentatiecategorieën.³³ Om vast te leggen welke delen van een bot aanwezig waren, is gebruik gemaakt van een indeling in zones.³⁴ Maten van botten zijn genomen volgens de methode van Von

³³ Groot 2010, 99.

³⁴ Serjeantson 1996, 195-200.

den Driesch.³⁵ De vergroeiing van de epifysen is gebruikt voor de bepaling van de leeftijd. Hiervoor is gebruik gemaakt van de tabellen van Habermehl.³⁶ Verder zijn vraat-, en slachtsporen genoteerd. Vraatsporen zijn alleen genoteerd als aanwezig, zonder omschrijving of locatie op het bot. Slachtsporen zijn genoteerd als hak- of snijspoor. De locatie van slachtsporen is geregistreerd volgens de codes van Lauwerier.³⁷

11.2 RESULTATEN

Van de negen gedetermineerde fragmenten zijn er zes afkomstig van rund. De epifyse van een metatarsus is distaal onvergroeid. Daardoor is dit dier geslacht op een leeftijd onder de 2.5 jaar. Een tibia is distaal vergroeid. Dit dier was ouder dan 2 jaar. Op drie runderbotten zijn hak- en snijsporen herkend. Twee vertonen vraatsporen. Verder is één femur van een paard gevonden, waarvan de distale epifyse is vergroeid. Het paard is daarom ouder geweest dan 3.5 jaar op het moment van overlijden. Op dit bot zijn hak- en snijsporen aanwezig. Van schaap/geit is een metacarpus gevonden met snijsporen rondom het proximale gewricht.

Ten slotte is een tak van het gewei van een edelhert gevonden (V3.35, fig. 11.1).

Fig. 11.1. Brielle-Maarlandschool, Bewerkt stuk gewei, V3.35. Schaal 1:1.

Dit fragment is bewerkt tot een gebruiksvoorwerp. Beide uiteinden lijken afgehakt. Door gebruik zijn de uiteinden en de schacht glad gepolijst. Tevens is er een gat geboord door de smalle punt. Aan beide zijden van het gat is slijtage zichtbaar die doet vermoeden dat door het gat een draad heeft gelopen waarop enige spanning heeft gestaan. Verder zijn er nog kleine snijspoortjes te zien op de schacht. Roes beschrijft vergelijkbare voorwerpen en veronderstelt dat ze gebruikt zijn als wangstukken van paardenbitten.³⁸ Bij de stukken die zij heeft beschreven, zijn aan de brede kant van de takken wel nog inkepingen aanwezig, waar mogelijk koorden aan vast zijn gemaakt. Zo'n inkeping ontbreekt wel bij de geweitak uit Brielle.

11.3 CONCLUSIE

Uiteindelijk is er te weinig dierlijk bot gevonden om uitspraken te doen over vee, voeding en economie. Het is wel aannemelijk dat rundvlees is gegeten en mogelijk is er paard gereden. Het fragment gewei is overigens geen aanwijzing voor jachtpraktijken.

³⁵ Von den Driesch 1976.

³⁶ Habermehl 1975, 48, 104-105, 121-122, 150, 166-167.

³⁷ Lauwerier 1988, 182-212.

³⁸ Roes 1963.

Van de eerste acht fragmenten is de fragmentatie genoteerd. Dat geeft een beeld van de conservering. Twee stukken zijn voor minder dan 10 % bewaard en twee stukken zijn voor meer dan 75 % bewaard. De conservering is daarom redelijk tot goed te noemen.

I 2 MENSELIJK BOT

Raphael Panhuijsen

I 2.1 INLEIDING

Al het gevonden menselijk bot is aangeboden aan de specialist voor onderzoek. In totaal gaat het om zes vondstnummers met daarin een of meerdere menselijke skeletresten. Onderzocht is of het daadwerkelijk menselijke resten betrof en zo ja, om welke delen van het skelet het ging. Indien mogelijk zijn leeftijd, geslacht, lengte en eventuele pathologische afwijkingen vastgesteld. Bij het onderzoek is gebruik gemaakt van standaard methoden zoals beschreven in Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons vastgelegd door de Workshop of European Anthropologists in Journal of Human Evolution 1980.

Vanwege het kleine aantal vondstnummers dat is onderzocht, is er voor gekozen om de gegevens te presenteren in de vorm van een catalogus.

In de conclusie zal worden besproken welke inzichten de onderzochte skeletresten opleveren in het geval van eventueel vervolgonderzoek.

I 2.2 RESULTATEN

Vondstnummer V1.2

Het vondst nummer bevat een grotendeels complete menselijke schedel en enkele nekwerfels (fig. 12.1). Schedel en wervels zijn op grond van het feit dat ze anatomisch bij elkaar passen en de overeenkomst in verkleuring van het bot oppervlak van een individu. Met name in de schedel zijn rond het aangezicht en voorhoofdsbeen beschadigingen zichtbaar. Deze zijn grotendeels veroorzaakt door eerdere verstoring in de bodem en in mindere mate tijdens de opgraving. De schedel vertoont duidelijk vrouwelijke kenmerken (tabel 12.1).

Fig. 12.1 Brielle-Maarlandschool. Overzicht van de in vondstnummer V1.2 aangetroffen skeletdelen. Linksboven delen van de aangezichtsschedel met een snijtand en een kies, rechtsboven de beide wandbeenderen en het achterhoofdsbeen, met de klok mee de derde en de tweede nekwervel, het voorhoofdsbeen en linksonder diverse botten van de schedelbasis. Schaal 1:4

kenmerk	score	gewicht	produkt
<i>Cranium</i>			
<i>Glabella</i>	-1	3	-3
<i>Arcus superciliaris</i>	0	2	0
<i>Tubera frontalia en parietalia</i>	-1	2	-2
<i>Inclinatio frontalis</i>	-2	1	-2
<i>Processus mastoideus</i>	0	3	0
<i>Planum nuchae</i>	-1	3	-3
<i>Potuberantia occipitalis externa</i>	-1	2	-1
<i>Processus temporozygomaticus</i>	0	3	0
<i>Os zygomaticum</i>	+1	2	+2
<i>Crista supramastoidea</i>	-1	2	-2
<i>Orbita</i>	0	1	0
Som		24	-11
Sexualisatie graad		-11/24=	-0,46

Tabel 12.1. Brielle-Maarlandschool. Overzicht van de onderzochte geslachtskenmerken. In de eerste kolom staat de anatomische benaming van het onderzochte geslachtskenmerk. In de score kolom staat de score per kenmerk (een geheel getal tussen -2 en +2, waarbij -2 staat voor uitgesproken vrouwelijk en +2 staat voor uitgesproken mannelijk). De kolom met cijfers tussen 1 en 3 geeft aan in hoeverre het kenmerk meeweegt bij het berekenen van de sexualisatiegraad. In de produktkolom staat het produkt van de score maal het gewicht voor elk afzonderlijk kenmerk. De sexualisatiegraad wordt berekend door de som van de produkten te delen door het totale gewicht van het aantal geïnspecteerde kenmerken. Bij een sexualisatiegraad tussen de -2.00 en -0.25 wordt aangenomen dat het een vrouwelijk individu betreft.

Max.	1.8	1.7	1.6	1.5	1.4	1.3	1.2	1.1	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6	2.7	2.8
<i>Alveole</i>																
<i>Cariës</i>										0						
<i>Attritie</i>										-						
<i>Element</i>																
<i>Element</i>																
<i>Attritie</i>															3.0	
<i>Cariës</i>															0	
<i>Alveole</i>																
Mand.	4.8	4.7	4.6	4.5	4.4	4.3	4.2	4.1	3.1	3.2	3.3	3.4	3.5	3.6	3.7	3.8

Tabel 12.2. Brielle-Maarlandschool. In onderstaand schema zijn de aanwezige delen van de kaak (alveole) en gebitselementen beschreven. De bovenste helft beschrijft de waarnemingen in de bovenkaak (maxilla) en de onderste helft die in de onderkaak (mandibula). De cijfers in de onderste en bovenste rij verwijzen naar het nummer van elk gebitselement volgens de systematiek van de Federation Dentaire International (FDI). In dit tweeledig cijfersysteem staat het eerste cijfer voor het kwadrant van de kaak en het tweede cijfer voor het volgnummer van het gebitselement. De kwadranten tellen vanaf de rechter bovenkaak naar de linker onderkaak met de klok mee en de volgnummers van de gebitselementen tellen van de centrale snijtanden naar de achterste kiezen. "I" staat voor geïnspecteerd. Indien er sprake is van cariës in een gebitselement wordt dat aangegeven met een letter voor de locatie van de cariës. De tandslijtage (attritie) in kiezen wordt aangeduid met een cijfer dat verwijst naar de mate van tandslijtage volgens het aangepaste schema van Brothwell, zoals gepubliceerd in Maat, Panhuysen en Mastwijk (Maat, G.J.R., R.G.A.M. Panhuysen, R.W. Mastwijk 2002).

Slechts negen posities van tanden in de kaak konden worden geïnspecteerd, dit waren allemaal posities in de bovenkaak (tabel 12.2). Slechts twee gebitselementen, een snijtand uit de bovenkaak en een tweede kies uit de onderkaak konden worden verzameld en geïnspecteerd. Van de snijtand is het aannemelijk dat hij bij de schedel hoort omdat de wortel past in de tandkas van de linker laterale snijtand. Voor de tweede kies is dit niet vast te stellen.

Op grond van de sluiting van enkele groeischijven in de schedel en het feit dat de schedelnaden nog nauwelijks gesloten waren, is het aannemelijk dat het een vrouw betreft tussen de 20 en de 40 jaar. Zowel de schedel als de wervels vertonen geen sporen van duidelijke pathologische veranderingen.

Vondstnummer V1.5

Verzameld in dit vondst nummer zijn enkele pijpbeenderen van een kind, waaronder een opperarmbeen (humerus), een dijbeen (femur) en een scheenbeen (tibia). De groeischijven zijn nog niet gesloten en de kleinere uiteinden van de pijpbeenderen zijn door hun geringe formaat en grillige vorm mogelijk niet verzameld. Door hun grootte en uiterlijke kenmerken zoals verkleuring en conditie van het bot oppervlak is het aannemelijk dat de botten van een individu zijn. Normaal gesproken kan aan de hand van de lengte van pijpbeenderen van kinderen de leeftijd bij overlijden vastgesteld worden. Door post mortem beschadigingen is dit niet mogelijk. Op grond van de ontwikkeling van de pijpbeenderen kan de leeftijd bij overlijden slechts ruw geschat worden. De grootte van de bewaarde delen en de open epifysen suggereren een leeftijd bij overlijden tussen de 6 en 12 jaar.

Naast deze drie botfragmenten is in dit vondstnummer ook een fragment van de schacht van een dijbeen van een volwassen individu aangetroffen. Op grond van de voor-achterwaartse diameter van de schacht (27,2 millimeter) is dit bot mogelijk van een vrouwelijk individu.

Fig. 12.2. Brielle-Maarlandschool. Beenderen uit vondstnummer V1.5. Van boven naar beneden: fragment van een onvolgroeid linker dijbeen (femur), fragment van een onvolgroeid linker opperarmbeen, fragment van een onvolgroeid rechter scheenbeen en een fragment van de schacht van een volwassen dijbeen.

Schaal 1:4.

Vondstnummer V2.25

Aangetroffen is een klein fragment van een rib. Om vast te stellen of dit een rib was van een kind of een dier is het bot onderzocht met een stereomicroscop (vergroting 10x en 20x). Dit onderzoek bevestigde dat het gaat om bot met een hogere densiteit en een gladder oppervlak dan gebruikelijk is in menselijk bot. Aanvullend bewijs voor het feit dat het hier om dierlijk bot gaat, zijn de subtiele snijsporen op het botoppervlak die gezien worden als slachtsporen.

Vondstnummer V2.31

Het enige bot in dit vondstnummer is een volgroeid rechter spaakbeen (radius, fig. 12.3). Het bot oogt enigszins gracieel, maar dit is onvoldoende indicatie voor een geslachtsbepaling als vrouw. Vanwege het feit dat de epifysen gesloten zijn kunnen we aannemen dat dit individu in ieder geval ouder dan 16 jaar was bij overlijden. Vanwege de afwezigheid van veranderingen in het bot rond de gewrichten en de spieraanhechtingen is het waarschijnlijk dat dit individu niet veel ouder dan 40 tot 45 jaar is geworden.

Figuur 12.3. Rechter spaakbeen uit vondstnummer V2.31. Schaal 1:1.

Vondstnummer V3.36

Verzameld is een groot deel van een dijbeen, aan het uiteinde bij de knie ontbreekt ongeveer een zesde deel van het bot. Diverse metrische kenmerken versterken de waarneming dat het bot relatief robuust is en daarom mogelijk van een mannelijk individu. De ontwikkeling van de mergholte en de structuur van de trabekels in het bovenste deel van het bot wijzen op een leeftijd bij overlijden tussen 35 en 55 jaar. Het bot vertoont geen duidelijke sporen van pathologische veranderingen.

Figuur 12.4. Brielle-Maarlandschool. Het rechterdijbeen uit vondstnummer V3.36 met naast de dijbeenkop het zaagvlak van de dijbeenkop dat voor de leeftijdsbepaling is gebruikt.

Vondstnummer V3.68

Aangetroffen is een klein fragment van een rib. Net als in vondstnummer 25 is dit bot onderzocht met een stereomicroscop (vergroting 10x en 20x) om vast te stellen of dit een rib was van een kind of van een dier. Dit onderzoek bevestigde dat het ook in dit geval gaat om bot met een hogere densiteit en een gladder oppervlak dan gebruikelijk is in menselijk bot. Evenals in vondstnummer 25 vertoonde dit bot subtiele snijsporen op het botoppervlak, die gezien worden als slachtsproen.

12.3 CONCLUSIE

De geborgen menselijke resten zijn in hun algemeenheid goed geconserveerd. Het oppervlak van het bot is nauwelijks geërodeerd door bodemprocessen. Wel vertegenwoordigen de skeletresten in de afzonderlijke vondst nummers kleine delen van het totale skelet en zijn er beschadigingen van de botdelen waarneembaar. Deze beschadigingen lijken het gevolg van subrecente en deels mogelijk opgravinggerelateerde processen. Maar in verhouding tot veel skeletresten uit Nederlandse bodems zijn

de botten goed bewaard en bieden ze goede mogelijkheden voor gedetailleerd onderzoek. De resultaten van de kleine steekproef die deze vondstnummers vormen laat zien dat zowel mannen als vrouwen en volwassenen en kinderen in de begraven populatie vertegenwoordigd zijn. Bij eventueel vervolgonderzoek verdient het vanwege de goede kwaliteit van het skeletmateriaal aanbeveling om skeletonderzoek mee te nemen in de onderzoeksvragen voor een programma van eisen.

vn	bot	geslacht	leeftijd
V1.2	Schedel en nekwerfels	Vrouw	20-40 jaar
V1.5.1	Humerus, femur, tibia	Kind	6-12 jaar
V1.5.2	Femur	Vrouw?	16 jaar
V2.25	Rib	Dierlijk	
V2.31	Radius	?	>16 jaar
V3.36	Femur	Man	35-55 jaar
V3.68	Rib	Dierlijk	

Tabel 11.1. Brielle-Maarlandschool. Overzicht menselijke resten.

I 3 NATUURSTEEN

Gerard Boreel

I 3.1 INLEIDING

Bij het archeologische begeleiding in plangebied Brielle-Maarlandschool zijn 12 fragmenten natuursteen aangetroffen. Dit materiaal werd verzameld tijdens het aanleggen van vlakken, het couperen en afwerken van sporen en het aanleggen van profielen. Het gezamenlijke gewicht van het aangetroffen natuursteen bedraagt 5064 g.

Al het natuursteen is bekeken en geanalyseerd. De determinatie op steensoort is uitgevoerd op het oog, gebruikmakend van een 10x vergrotende loep en/of een stereoscoop met .7 tot 4x zoom en een 10x oculair. Per fragment zijn het soort gesteente, de kleur, de vorm, het gewicht, de verwerking, de bewerking en de eventuele andere kenmerken vastgelegd. Voor het aantonen van de aanwezigheid van kalkhoudende mineralen is gebruik gemaakt van een 5% oplossing HCL. Alle gegevens zijn ingevoerd in een digitale database.

I 3.2 RESULTATEN

Tabel 13.1 geeft een overzicht van de gevonden aantallen en gewichten per soort natuursteen. De gevonden aantallen zijn zo laag dat eigenlijk niets gezegd kan worden over de verdeling van de verschillende soorten. Het meeste materiaal is gevonden in werkput 2. Een fragment beige kalkzandsteen (V2.13) komt uit greppel S2.8. Het platte stuk is gedeeltelijk afgerond en verweerd, maar laat ook breuken zien. Van vergelijkbaar materiaal is een flink stuk gevonden in ophogingslaag S2.16, verder westelijk in de werkput (V2.22). De ophogingslaag dateert ergens in de 17de eeuw en vermoed wordt dat greppel S2.8 iets ouder zal zijn. Uit hetzelfde vondstnummer V2.22 komen nog twee soorten natuursteen. Een is een gedeeltelijk rond fragment ijzerzandsteen (fig. 13.1). Mogelijk heeft het stuk behoord tot een geprofileerde lijst en kan het als bouwmetaal beschouwd worden. Het andere materiaal is leisteen. Hiervan zijn twee flinke platen gevonden (tot ca. 30 cm). Eén van de twee is groengrijs van kleur en vertoont geen sporen van bewerking. Het tweede fragment is grijs van kleur en laat enkele delen van nagelgaten zien, wat erop duidt dat het materiaal als daklei gebruikt is geweest.

Een laatste fragment uit ophogingslaag S2.16 is een verweerd en afgeronde veldkei van een lichtgrijze kleisteen (V2.25).

Uit beerput S9.6 komt een klein stukje hoekige kalksteen en een heel klein hoekig stukje grijze leisteen. Van ditzelfde materiaal is een minder dan 1 gram wegende schilfer gevonden in ophogingslaag

soort	aantal	gewicht in g
bitumen	1	19
kalksteen	1	32
kalkzandsteen	2	1206
kleisteen	1	2417
leisteen	4	807
porfier	1	116
vuursteen	1	76
zandsteen	1	391
totaal	12	5064

S1.6. Uit een laag in de gracht van werkput 8 (S8.2) komt een brok van een bitumeus materiaal (V8.55). Het is fijn gelaagd en waarschijnlijk gaat het om een bitumeuze schalie. Het oppervlak is echter bijna helemaal bedekt door mortelresten, wat erop wijst dat het afkomstig is uit een stenen constructie. Een laatste fragment natuursteen komt uit een met veldkeien verhard straatje in werkput 3 (S3.7). Het is een fragment van een donkerpaarse porfier, waarvan een deel van het oorspronkelijke oppervlak sterk geglad is (V3.67). Waarschijnlijk is dit het gevolg van intensieve betreding.

Fig.13.1. Overzicht van de gevonden aantallen en gewichten per natuursteensoort.

Fig. 13.1. Brielle-Maarlandschool. Mogelijk fragment van een geprofileerde lijst V2.22.

Schaal 1:2.

I 4 GLAS

Het glas afkomstig uit vier verschillende werkputten. De jongste glasvondsten (V9.102) zijn afkomstig uit de recente beerput S9.11. Het betreft hier zeer kleine en gefragmenteerde stukken van vensterglas en een drinkglas. Het is goed mogelijk dat het hier gebruiksfval betreft uit de beerput, maar het is ook mogelijk dat het glas afkomstig is uit de omliggende ophogingslaag S9.10. Een datering van het vensterglas is moeilijk te geven aangezien het zeer gefragmenteerd is. Algemeen kan worden gesteld dat het dun vlakglas betreft dat verder vrij goed is geconserveerd. Slechts bij één stuk is sprake van irrisatie. Wellicht gaat het hier om een wat ouder exemplaar. Naast vensterglas bevatte dit vondstnummer zoals gezegd ook een fragment van een drinkglas. Het betreft een fragment van de kelk van een recent kleurloos kelkglas. Het stuk bevat verder geen kenmerken die kunnen helpen bij een verdere determinatie.

Het andere vondstnummer uit werkput 9 (V9.71) is een stuk kleurloos vensterglas. Gezien de context zal dit stuk aan het einde van de 18de eeuw moeten worden gedateerd. De scherf bevat vrij veel irrisatie, maar is nog redelijk geconserveerd.

Uit de ophogingslaag van S2.16 in werkput 2 is een fragment van een medicijnflesje dat op basis van de vondstcontext in de 17de eeuw kan worden gedateerd. Het betreft de hals en de schouder van een flesje waarvan de diameter 5 cm bedroeg. De hoogte is niet meer vast te stellen.

De oudste vondst betreft de voet van een kelkglas (V1.9) en is gevonden in de brede greppel of kuil S1.2 in werkput 1. Deze greppel kan op basis van het overige materiaal in de Late Middeleeuwen worden gedateerd, maar het voetje zal eerder in de Nieuwe Tijd, omstreeks het einde van de 16de of het begin van de 17de eeuw moeten worden gedateerd. Aangezien de vondst afkomstig is uit de bovenste vullingslaag vormt dit geen probleem voor de overige datering van het spoor. Het voetje is vervaardigd uit donker paars glas en kan worden gekenmerkt als glas *à la façon de Venise*. Dit op Venetiaans glas geïnspireerd glaswerk komt vanaf het einde van de 16de eeuw voor in de Zuidelijke

Nederlanden en werd ondermeer vervaardigd in Rotterdam en Middelburg.³⁹ Beide plaatsen komen in aanmerking als herkomst gebied van dit voetje.

I 5 HOUT

Er zijn twee stukken hout verzameld. Het eerste stuk (V3.64/S3.10) betreft een aangepunt paaltje van grove den uit werkput 3. Dit paaltje maakt onderdeel uit van het houten structuurtje dat waarschijnlijk in de 18de eeuw of later moet worden gedateerd. Deze relatief jonge datering wordt ook onderschreven door de conserveringsgraad van het stuk hout. Dit is nagenoeg volledig intact overgeleverd en niet aangetast door de tand des tijds. Het paaltje is aangepunt met behulp van een bijl. De bast is nog deels aanwezig. Vermoedelijk is het een paaltje van een heining.

Het andere stuk hout (V8.63/S8.16) is verzameld in werkput 8 en betreft een vrij dikke paal. Waarschijnlijk de paal is niet aangepunt en vermoedelijk betreft het hier een heipaal die machinaal in de grond is gedreven. De paal zal dan ook niet heel oud zijn.

Het hout is goed geconserveerd, maar dit lijkt eerder te wijten aan de recente datering van de palen dan aan de conserveringsgraad. Dit gezegd hebbende, is de verwachting dat hout uit oudere perioden ook goed bewaard zal zijn gebleven, mits het onder de grondwaterspiegel heeft gelegen.

I 6 BEANTWOORDING ONDERZOEKSVRAGEN

Fysische geografie

1. Wat is de geo(morfo)logische en bodemkundige opbouw van het landschap in het onderzoeksgebied?

Op enkele plaatsen is een profielkolom doorgezet tot in de natuurlijke ondergrond. De afzettingen zullen vermoedelijk behoren tot het laagpakket van Walcheren. De veenlpakketten die hieronder zouden moeten liggen zijn nergens aangesneden.

2. Is er binnen het plangebied sprake van delen waar de bodemopbouw verstoord is? Zo ja, in welke mate? Wat zijn de gevolgen voor eventuele archeologische resten?

De meest ernstige verstoringen liggen in het noordelijke deel van het plangebied. De hier gesitueerde stadsgracht slechts op enkele plaatsen op aanzienlijke diepte aangesneden. De lagen hierboven bestonden uit opgebracht bouwzand.

Overige verstoringen in het plangebied bestaan uit een riool in het zuidelijke deel. Daarnaast is een deel van het middenterrein verstoord tot ca. 1 m -mv als gevolg van sloop activiteiten. Uiteraard is er ook sprake van een bodemverstoring in de slooppotten van resp. de Maarlandschool en het naastgelegen noodgebouw. De bodem is hier tot slechts ca. 50 cm verstoord. De lagen hieronder zijn intact.

3. Wat kan worden gezegd over de landschappelijke context en het landgebruik ter plaatse? Wat is de relatie tussen de vindplaats(en) en het landschap?

Het plangebied ligt binnen een stadscontext. Er is dan ook geen sprake meer van een natuurlijk landschap.

³⁹ Henkes 1994, 212.

4. Welke invloed had de mens op de landschapontwikkeling?

In het zuidelijke deel van het plangebied zijn verschillende ophogingslagen aangetroffen. Deze duiden op een aanzienlijke invloed van de mens op het landschap. Hetzelfde kan gezegd worden over de grachten welke verspreid over het terrein zijn waargenomen.

Archeologische resten en sporen

5. Zijn er archeologische resten en sporen aangetroffen? Zo ja, waar in het plangebied? Is er sprake van een vindplaats?

In vrijwel alle delen van het plangebied zijn archeologische sporen aangetroffen. Deze behoren tot één vindplaats, i.e. de laatmiddeleeuwse en Nieuwtijdse stad Brielle.

6. Zijn er vondsten aanwezig en wat is de gaafheid daarvan in horizontale en verticale zin?

Er zijn zeker vondsten aanwezig. Deze zijn ook over het gehele plangebied aangetroffen en komen voor tot in de onderste ophogingslagen en in de sporen. De vondsten zijn over het algemeen goed tot zeer goed geconserveerd. Dit geldt zeker voor dieper gelegen vondsten, afkomstig uit sporen of grachtlagen. Materiaal uit (jonge) ophogingslagen is minder goed geconserveerd.

7. Wat is de datering van de archeologische waarden (begin-eind)?

De vroegste resten stammen uit de Late Middeleeuwen en lopen door tot in de Nieuwste tijd.

8. Waaruit bestaan de archeologische resten en sporen? Welke vondsten, sporen, structuren zijn er te onderscheiden? Op welk niveau zijn deze lees-/zichtbaar?

Sporen bestaan uit lagen, kuilen en muurwerk als wanden, vloeren en beerputten. Vondsten bestaan uit alle denkbare archeologische materiaalcategorieën. De vondsten en sporen manifesteren zich direct onder het maaiveld.

9. In hoeverre geven de sporen en vondsten een beeld van het sociaal-economisch gebruik van de site en van de materiële cultuur in de (eventueel verschillende) gebruikperiode(n)?

Op basis van dit onderzoek is dat lastig te zeggen. Het materiaal bevat geen bijzondere vondsten die duiden op een hogere of aparte sociale status van de bewoners van het plangebied. Dit is echter ook niet geheel verwonderlijk wanneer we in ogenschouw nemen dat een groot deel van de gedocumenteerde sporen uit ophogingslagen bestaat waarin materiaal verscholen ligt uit verschillende archeologische contexten. Het vondstmateriaal dat uit meer gesloten contexten komt, geeft echter een gelijkaardig beeld. We weten dat binnen het plangebied een klooster heeft gestaan, maar behalve een voetje van een religieus beeldje zijn er geen vondsten of sporen aangetroffen die ontegenzeggelijk op een sacrale functie van het plangebied duiden.

10. Wat is de spoor- en vondstdichtheid?

Vooral in de zuidoostelijke hoek, de hoek waarin het klooster gestaan heeft kan worden gesproken van een hoge spoordichtheid. Het gaat hier dan met name om muurwerk. Verder naar het noorden neemt de spoordichtheid in variatie af aangezien hier de gracht gelopen heeft. Aangezien het hier een

antropogeen spoor betreft kan ook worden verondersteld dat de spoordichtheid hier lokaal vrijwel 100 procent is.

De vondstdichtheid is relatief laag. De ophogingslagen bevatten, met uitzondering van de ophogingslaag in werkput 2, niet veel vondsten. Ook de sporen lijken niet veel vondsten te bevatten, maar hierbij moet rekening worden gehouden met het feit dat niet veel sporen zijn aangetroffen. Verwacht mag worden dat de beerputten vrij veel vondstmateriaal bevatten. Deze zijn echter in het kader van dit onderzoek niet onderzocht.

11. Tot welke vondsttypen of vondstcategorieën behoren de vondsten en wat is hun datering?

Met uitzondering van leer zijn eigenlijk alle archeologische vondstcategorieën vertegenwoordigt binnen het vondstenspectrum. Hierbij voert aardewerk de boventoon. Het materiaal kan worden gedateerd vanaf de Late Middeleeuwen tot en met de Nieuwe Tijd.

12. Wat kan worden gezegd over de landschappelijke context en het landgebruik ter plaatse? Wat is de relatie tussen de vindplaats(en) en het landschap? Hoe kan dit verklaard worden?

Het plangebied ligt in een stadskern. Het landgebruik binnen de vindplaats kan uiteenlopen van woonplaats tot achtertuin tot gracht.

13. Zijn er verschillende bewoningsfasen in dezelfde vindplaats aanwezig en wat is hiervoor de verklaring?

Ja, deze zijn er. De verklaring is dat het hier gaat om een stadskernonderzoek waarbij meerdere honderden jaren geschiedenis worden onderzocht. Gezien de aard van de site is het evident dat er meerdere fasen aanwezig zijn. Een voorbeeld is het veronderstelde klooster. Een deel van het hoofdgebouw heeft gefunctioneerd tot het midden van de 20ste eeuw. Vermoedelijk hebben we van iedere fase, inclusief de vroegste, wel wat resten aangetroffen. Echter om de resten goed te kunnen duiden is een grootschaliger onderzoek wenselijk.

14. Wat is de conserveringsgraad/gaafheid van de sporen en de verschillende materiaalcategorieën? Zijn er verschillen met betrekking tot het voorgaande tussen verschillende delen van het onderzoeksterrein?

Voor vrijwel alle vondsten en sporen geldt dat, met uitzondering van de verstoringen, de conserveringsgraad goed tot zeer goed is. Echte verschillen zijn er op dit vlak niet waargenomen.

15. Is er een ensemblewaarde met vindplaatsen in de omgeving van het plangebied?

Gezien het feit dat hier een stadsopgraving betreft is het antwoord op deze vraag bevestigend.

16. Zijn er sporen van een percelering/rooilijn aanwezig? Zo ja, licht toe.

Ja, waarschijnlijk wel. Zaken als straten en greppels zijn een indicatie hiervoor.

17. Zijn er greppels of andere sporen van landinrichting aanwezig?

Binnen het plangebied zijn de resten aangetroffen van zeker één en wellicht twee stadsgrachten. Deze sporen kunnen zeker worden beschouwd als sporen van landinrichting. Verder zijn alleen in werkput 1 twee greppels aangetroffen die mogelijk iets te maken hebben met de inrichting/indeling van het plangebied in het verleden.

18. Bevinden zich op het terrein nog resten die behoren tot de bebouwing van het Cellebroedersklooster of achterterrein van het St. Catherinaklooster? Wat is er aangetroffen? Kan aan de hand van deze resten de contour en de indeling van het klooster gereconstrueerd worden? Wat zijn de overeenkomsten tussen de cartografische bronnen van de gebouwen en de aangetroffen resten?

De aangetroffen resten in werkput 1 en 3 lijken voor een groot deel te behoren tot de resten van het klooster of de latere bebouwing. Ook in werkput 11 is een fundering aangetroffen van een gebouw waarvan een mogelijke voorganger al op de kaart van Blaeu is aangeduid.

19. Zijn er binnen het onderzoeksgebied resten van het Pesthuis aangetroffen? Zo ja, waar bestaan die uit?

Uit het onderzoek van het ADC blijkt dat het Pesthuis één van de latere functies van (een deel van) de kloostergebouwen van het Catharinaklooster was.⁴⁰ Aangezien binnen het plangebied de resten zouden moeten liggen van het Cellebroedersklooster lijkt een verband tussen het Pesthuis en het klooster onwaarschijnlijk. Echter de lokale bevolking heeft ook weet van een Pesthuis binnen het plangebied en wel op de locatie van het oostwest georiënteerde gebouw op de kadastrale kaart uit 1832. Het hier weergegeven gebouw is later in gebruik geweest als fabrieksgebouw, maar zou in een eerder verleden ook dienst hebben gedaan als Pesthuis.⁴¹ Het is niet onwaarschijnlijk dat delen van zowel het Catharinaklooster als het Cellebroedersklooster als Pesthuis werden gebruikt, maar hiervoor biedt het onderhavige onderzoek te weinig aanwijzingen. De funderingen in werkput 1 kunnen niet direct aan één van de gebouwen op de historische kaarten worden verbonden. Het toekennen van een functie van de gebouwen waartoe de resten behoorden is daarom zeker uitgesloten.

20. Zijn er menselijke begravingen aangetroffen? Zo ja, licht toe. Is er potentie voor fysisch antropologisch en genetisch onderzoek en zo ja welke?

Intacte begravingen zijn niet aangetroffen. Wel is het zo dat, middels de aangetroffen menselijke resten, is aangetoond dat begravingen zeer zeker binnen het plangebied mogen worden verwacht. Gezien de bijzonder goede conservering van deze resten is het genetisch onderzoek, zeker wanneer intacte graven worden aangetroffen bijzonder interessant.

21. Is in het plangebied een behoudenswaardige vindplaats aanwezig? Zo ja, is deze van waarde, hoge waarde of zeer hoge waarde?

Zeker. De waarde van de aangetroffen resten is zeer hoog. Dit vanwege het feit dat er zaken zijn gevonden die niet uit kaartmateriaal zijn op te maken (zoals een mogelijk eerdere stadsgracht), maar ook de directe omgeving van de bekende gebouwen is zeer informatief voor ons begrip van het grondgebruik in de laatmiddeleeuwse/Nieuwtijdse stad.

22. Zijn er verdedigingswerken in het gebied aan aanwezig en zo ja, wat is de aard, omvang en specifieke functie hiervan?

Het gaat hier in het bijzonder om resten van grachten. Stadsmuren zijn alleen in gesloopte vorm aangetroffen, maar het is niet uigesloten dat nog intacte (funderings)resten binnen het plangebied

⁴⁰ Loopik 2013, 9.

⁴¹ Schriftelijke mededeling S. Hornikx/B. Benschop.

kunnen worden aangetroffen. De functie van deze gracht en muur was het buitenhouden van de vijand.

I 7 WAARDERING

I 7.1 INLEIDING

Teneinde tot een gefundeerd advies te komen dienen de archeologische resten gewaardeerd te worden. Binnen het plangebied zijn de resten aangetroffen die kunnen worden toegeschreven aan de laatmiddeleeuwse en Nieuwtijdse stad Brielle. De aangetroffen resten behoren tot verschillende archeologische complexen, maar maken deel uit van één vindplaats. Daarom worden de resten als één vindplaats gewaardeerd.

Deze objectieve waardering vindt plaats door de vindplaats te toetsen aan een achttal criteria. Aan deze criteria worden scores toegekend met een maximum van 3. Aan de hand van deze scores kan de waarde van de vindplaats worden vastgesteld.

Indien de totaalscore van de criteria gaafheid en conservering gelijk of hoger is dan 5, is de vindplaats in principe behoudenswaardig. Is deze score lager dan 5 dan wordt er gekeken naar de criteria zeldzaamheid, informatiewaarde ensemblewaarde en representativiteit. Wanneer hier hoger wordt gescoord dan 7, dan kwalificeert de vindplaats als behoudenswaardig.

I 7.2 WAARDERING

Waardering gebaseerd op belevingsaspecten

Aangezien de vindplaats niet vanaf het niveau van het maaiveld zichtbaar is en niet verbonden is met een historische gebeurtenis zijn de criteria onder *beleving* niet van toepassing.

Waardering gebaseerd op fysieke kwaliteiten

De fysieke kwaliteit scoort hoog (totaalscore 6).

Hiervan kan worden gesteld dat de resten, met uitzondering van de verstoorde delen ter hoogte van de gesloopte gebouwen goed bewaard zijn gebleven. Daar waar een gebouw heeft gestaan zijn de resten verstoord tot ca. 50 cm onder het maaiveld. Hieronder lijken ze nog intact te zijn. Uitzondering hierbij is het midden terrein van het plangebied waar tijdens de sloop van een gebouw de grond tot ca. 1 m onder maaiveld geroerd is. De exacte omvang van deze verstoring kon niet worden vastgesteld.

Ook in het noordelijke deel van het terrein is sprake van een aanzienlijke verstoring, maar ook hier geldt dat de resten van de gracht in de diepere ondergrond bewaard zullen zijn.

De conservering behelst de bewaringstoestand van de vondsten en van de botanische resten. Deze is voor de vindplaats hoog. De aangetroffen materiaalcategorieën zijn allen stuk voor stuk goed tot zeer goed geconserveerd. Dit zal deels komen door de hoogte van het grondwater, maar ook zeker door de goede conserverende eigenschappen van de bodem.

Waardering gebaseerd op inhoudelijke kwaliteiten

De inhoudelijke kwaliteit scoort hoog (totaalscore 12).

Op het criterium zeldzaamheid scoort de vindplaats hoog. Binnen Brielle zijn kloosters niet of nauwelijks onderzocht en vervolgonderzoek kan dan ook zeker veel informatie verschaffen over dit klooster, maar ook over de stad Brielle ten tijde van de tachtigjarige oorlog.

Ook de aangetroffen delen van de gracht kunnen als zeldzaam worden beschouwd aangezien het hier een deel van de stadsgracht betreft die al aan het einde van de 17de eeuw is gedempt. De grachten elders in de stad zijn qua locatie niet of nauwelijks verandert en dus ook veelvuldig uitgebaggerd. De gracht binnen het plangebied bevat in potentie een schat aan informatie over Brielle tot aan het einde van de 17de eeuw. Aangenomen mag worden dat er veel materiaal uit de Late Middeleeuwen en het begin van de Nieuwe tijd *in situ* ligt. Dit zal elders in de stad niet zo zijn. Hierdoor scoort de vindplaats op het gebied van informatiewaarde ook hoog.

Ook op de punten ensemble waarde en representativiteit wordt hoog gescoord. Onderzoek van het plangebied biedt namelijk de mogelijkheid om een afgebakend deel van de historische stad te onderzoeken. Hierbij gaat het in de vroegste fase om een compleet kloosterterrein en in latere fasen om verschillende stadswoningen. Vervolg onderzoek zal een unieke kans bieden om de relatie tussen de bewoners en gebouwen onderling te onderzoeken, maar ook moet worden gedacht aan de relatie tussen de bewoners en de gracht. Het is goed mogelijk dat er in de gracht deposities liggen die direct gelinkt kunnen worden aan de activiteiten van de bewoners aan de andere kant van de stadsmuur.

Waarden	Criteria	Scores
Beleving	Schoonheid	n.v.t.
	Herinneringswaarde	n.v.t.
	Totaal	n.v.t.
Fysieke kwaliteit	Gaafheid	3
	Conservering	3
	Totaal	6
Inhoudelijke kwaliteit	Zeldzaamheid	3
	Informatiewaarde	3
	Ensemblewaarde	3
	Representativiteit	3
	Totaal	12

Tabel 17.1. Brielle-Maarlandschool. Waarderingstabel van de vindplaats.

18 CONCLUSIE EN ADVIES

Tijdens het onderzoek aan de Brug. H. van Sleenstraat zijn de resten aangetroffen van een aantal gebouwen en enkele grachten. De gebouwen worden op basis van het vondstmateriaal, de stratigrafische positie en een mogelijke koppeling met historisch kaartmateriaal gedateerd vanaf de 14de eeuw tot en met de 19de eeuw. Tevens is er een aantal beerputten aangetroffen.

Eén van de aangetroffen grachten kan worden gerelateerd aan de oude stadsgracht die tot aan de demping, aan het einde van de 17de eeuw, rond de stad Brielle heeft gelegen. De andere gracht is niet te verbinden aan cartografisch materiaal en dateert mogelijk uit een nog eerdere fase.

De resten van de vindplaats binnen het plangebied zijn goed geconserveerd en zijn gekwalificeerd als behoudenswaardig. Wanneer het plangebied in de nabije toekomst bebouwd zal worden wordt geadviseerd vervolgonderzoek plaats te laten vinden in vrijwel alle delen van het plangebied. Dit gezegd hebbende is er lokaal sprake van aanzienlijke verstoring. Eventueel vervolgonderzoek wordt dan ook alleen geadviseerd in die delen waar er zeker nog sprake is van intacte

archeologische resten en wanneer de verstoringsdiepte als gevolg van de ontwikkeling het niveau van de huidige verstering overschrijdt (fig. 19.1).

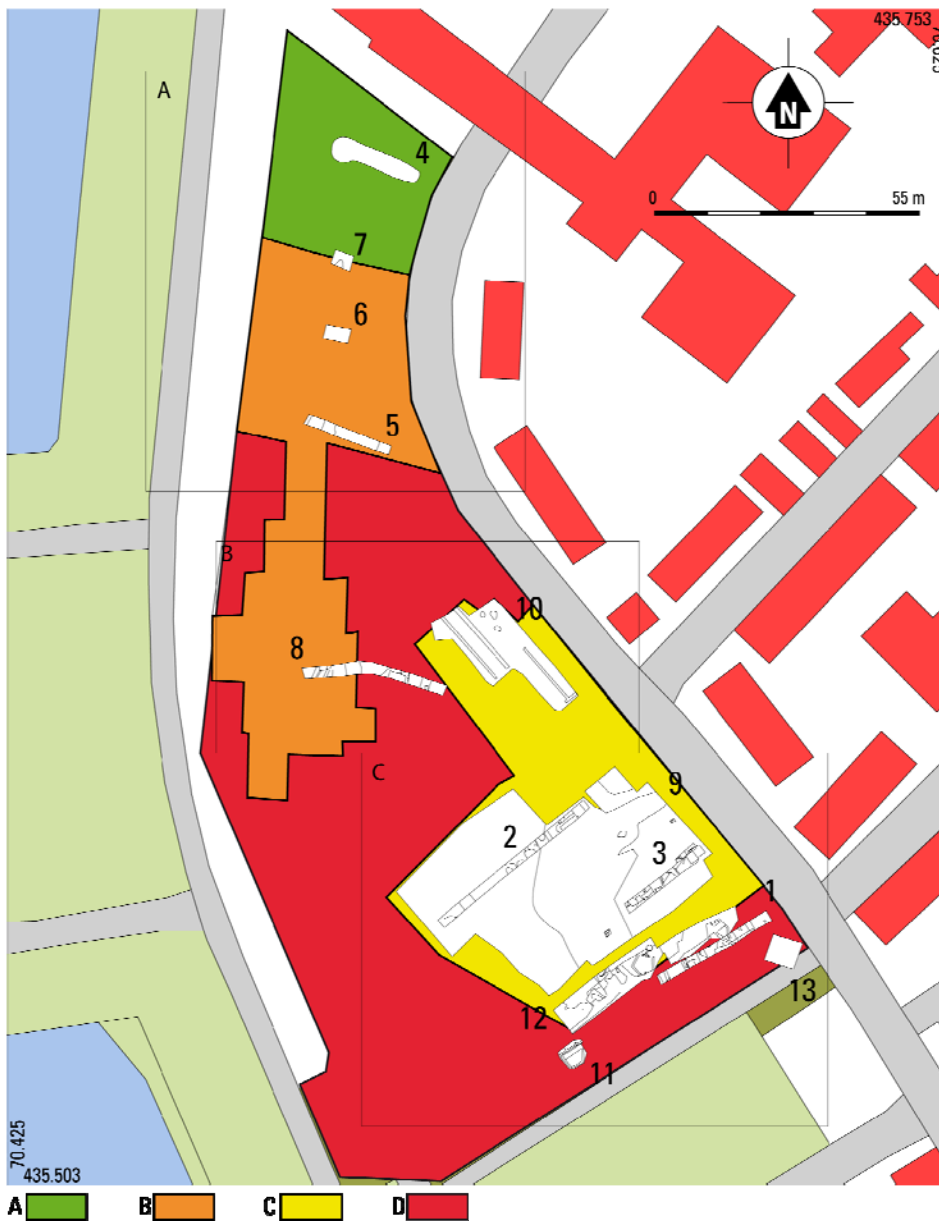

Fig. 18.1. Brielle-Maarlandschool. Advieskaart. A diepgaand verstoord, advies vrijgave; B verstoord tot 1 m -MV. Vervolgonderzoek bij diepere verstering; C verstoord tot 50 cm -MV. Vervolgonderzoek bij diepere verstering. D vrijwel onverstoord. Vervolgonderzoek bij nieuwe verstering dieper dan de huidige bouwvoor.

In praktijk komt dit neer op een advies tot vervolgonderzoek in de zuidelijke helft van het plangebied, wanneer de verstoringsdiepte dieper reikt dan de recente bouwvoor. Uitzondering hierop is de locatie van de voormalige Maarlandschool. Hier wordt vervolgonderzoek wanneer er sprake is van een verstering die dieper reikt dan 50 cm onder het huidige maaiveld. Hetzelfde geldt voor de locatie van het voormalige noodgebouw aan de burg. H. van Sleenstraat. Voor de locatie van de voormalige bebouwing ten westen van deze locatie geldt een advies voor vervolgonderzoek wanneer de beoogde verstering dieper gaat dan 1 m onder het huidige maaiveld.

Voor het noordelijke deel wordt een vervolgonderzoek geadviseerd wanneer de nieuwe verstering dieper gaat dan 1m onder het huidige maaiveld. Uitzondering hierop geldt voor het uiterste

noordelijke deel van het plangebied. Dit deel is dusdanig verstoord dat vervolgonderzoek geen informatie zal opleveren. Voor dit deel wordt dan ook vrijgave geadviseerd.

- Bartels, M., 1999, *Steden in scherven, vondsten uit beerputten in Deventer, Dordrecht, Nijmegen en Tiel (1250-1900)*, Zwolle.
- Beets, D.J./A.J.F. van der Spek, 2000: The Holocene evolution of the barrier and the backbarrier basin of Belgium and the Netherlands as a function of Late Weichselian morphology, relative sea-level rise and sediment supply. *Netherlands Journal of Geosciences* 79, pp. 3–16.
- Bosch, J.H.A., 2007: *Archeologische Standaard Boorbeschrijvingsmethode. Op basis van de Standaard Boor Beschrijvingsmethode versie 5.2*, Utrecht (TNO-rapport NITG 2007-U-R0246/A).
- Buikstra, J. E. D. H. Ubelaker 1994: *Standards for Data Collection from Human Skeletal Remains*, Fayetteville.
- Clevis, H. & J. Kottman, 1998: *Weggegooid en teruggevonden. Aardewerk en glas uit Deventer vondstcomplexen 1375-1750*. Kampen
- Driesch, A. von den, 1976: *A Guide to the Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites*, Cambridge, Massachussets (Peabody Museum Bulletin I).
- Groot, M., 2010: *Handboek zoöarcheologie*, Amsterdam (Materiaal & Methoden 1).
- Habermehl, K.-H., 1975: *Die Altersbestimmung bei Haus- und Labortieren*, Berlijn.
- Henkes, H.E., 1994: *Glas zonder glans: vijf eeuwen gebruiksglas uit de bodem van de Lage Landen, 1300-1800*, Rotterdam (Rotterdam papers 9).
- Hijma, M.P., 2009: *From river valley to estuary; the early-mid Holocene transgression of the Rhine-Meuse valley, The Netherlands*. Utrecht (Nederlandse Geografische Studies 389).
- Kamper, G. de/R. Marais, 2008: Beeldvorming in geleentheidsgedigte op gedenkkeramiek oor die Nederlandse koningshuis, *LitNet Akademies (Geesteswetenskappe)* 5, 135-163.
- Lauwerier, R.C.G.M., 1988: *Animals in Roman times in the Dutch Eastern River Area*, Amersfoort: ROB (Nederlandse Oudheden 12).
- Lenep, J. van/J. Ter Gouw, 1869: *Het boek der opschriften : een bijdrage tot de geschiedenis van het Nederlandsche volksleven*, Amsterdam.
- Loopik, J. 2013: *Gemeente Brielle - Maerlantcollege Een archeologische begeleiding, Amersfoort (ADC-rapport 3521)*.
- Lusingh Scheurleer, D., 1994: *Oranje op aardewerk*, Lochem.
- Maat, G.J.R./R.G.A.M. Panhuysen/R.W. Mastwijk 2002: *Manual for the physical anthropological report*, Leiden.

- Nederlands Normalisatie-instituut, 1989: *Nederlandse Norm NEN 5104, Classificatie van onverharde grondmonsters*, Nederlands Normalisatie-instituut, Delft.
- Roes, A. 1963: *Bone and antler objects from Frisian terp-mounds*, Haarlem.
- Serjeantson, D., 1996: The animal bones, in S. Needham/T. Spence, *Refuse and Disposal at Area 16 East Runnymede*, London (Runnymede Bridge Research Excavations 2), 194-253.
- Vos, G.A., 1984; *Toelichting bij kaartblad 37 West Rotterdam*. Wageningen. (Bodemkaart van Nederland Schaal 1 : 50 000)
- Weerts, H.J.T., 2003: *De Formatie van Naaldwijk*. In: Lithostratigrafische Nomenclator van de Ondiepe Ondergrond. <http://www.dinoloket.nl/formatie-van-naaldwijk>.
- Witte, N. 2015: *Oplegmemorandum Programma van Eisen Archeologische Begeleiding sloop Maarlandschool en De Nieuwe Poort te Brielle*, Woerden.
- Witte, N/S. Hornikx, 2014: *Programma van Eisen. Archeologische begeleiding sloop Maarlandschool en De Nieuwe Poort*, Woerden.
- Workshop of European Anthropologists, 1980: Recommendations for age and sex diagnoses of skeletons, *Journal of Human Evolution* 9: p. 517-549.

BIJLAGE I OVERZICHT VAN ARCHEOLOGISCHE PERIODEN

begin	einde	periode
1750 na Chr. - heden		Nieuwste Tijd
1500 na Chr. - 1750 na Chr.		Nieuwe Tijd
1300 na Chr. - 1500 na Chr.		Late Middeleeuwen
1000 na Chr. - 1300 na Chr.		Volle Middeleeuwen
450 na Chr. - 1000 na Chr.		Vroege Middeleeuwen
270 na Chr. - 450 na Chr.		laat-Romeinse tijd
70 na Chr. - 270 na Chr.		midden-Romeinse tijd
12 voor Chr. - 70 na Chr.		vroeg-Romeinse tijd
250 voor Chr. -12 voor Chr.		Late IJzertijd
500 voor Chr. -250 voor Chr.		Midden IJzertijd
775 voor Chr. -500 voor Chr.		Vroege IJzertijd
1050 voor Chr.-775 voor Chr.		Late Bronstijd
1800 voor Chr.-1050 voor Chr.		Midden Bronstijd
2000 voor Chr.-1800 voor Chr.		Vroege Bronstijd
5300 voor Chr. -2000 voor Chr.		Neolithicum
8800 voor Chr. -4900 voor Chr.		Mesolithicum
tot 8800 voor Chr.		Paleolithicum

BIJLAGE 2 SPORENLIJST

wp	sn	definitie	laag	tint	bijkleur	hoofdkleur	grondsoort	bijmengsel	mediaan	opmerkingen	datering
1	2	greppel	1	donker	blauw	grijs	K	S4		iets zs1	NT
1	3	ophogingslaag	1								NT
1	4	stiep/poer	1	licht	bruin	grijs					NT
1	5	muurwerk	1	licht	bruin	grijs					NT
1	6	ophogingslaag	1	donker	blauw	grijs	Z	S1			NT
1	7	muurwerk	1							24x13.5x8	NT
1	8	cultuur-/vondstlaag	1			grijs	Z	S1	ZMG	en BLGRKS4	NT
1	9	recente verstoring	1			grijs	Z	S1		en BLGRKS4	NT
1	10	ophogingslaag	1			grijs	K	S3		en brokken GRZS1MF DETR	NT
1	11	ophogingslaag	1		blauw	grijs	K	Z3			NT
1	12	ophogingslaag	1			grijs	K	S3		EN VEEL ZS1MF	NT
1	13	beerput	2							BS 16X8X3,5	NT
1	13	beerput	1	donker		bruin	Z	S1	ZMG		NT
1	15	kuil	1	donker	blauw	grijs	Z	S2	ZMG		NT
1	16	stiep/poer	1							14X12X5,5 (HALVE STEEN)	LME/NT
1	17	kuil	1		blauw	grijs	K	S4		en ZS1MG + APO1	NT
1	18	stiep/poer	1							Halve kloostermoppen ?x13,5x6	LME/NT
1	19	greppel	1	donker		grijs	K	S3		ZS1MF APO3	NT
1	20	overig	1							KALK	NT
2	2	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	Z3			NT
2	3	kuil	1		blauw	grijs	K	S3		slap en ZS1MF	NT
2	4	ophogingslaag	1	donker	blauw	grijs	K	S4		bs spikkels	NT
2	5	natuurlijke laag	1	donker	bruin	grijs	K	S4		midden donker bruin licht grijs	NT
2	6	natuurlijke laag	1		groen	grijs	K	S4			NT
2	7	paalkuil	1	licht	blauw	grijs	K	S4		slap, ZS1MF	NT
2	8	greppel	1	donker	blauw	grijs	K	S4		ZS1 MF	NT
2	8	greppel	2		blauw	grijs	K	S4		ZS1MF	NT
2	9	greppel	1			grijs	K	S4		slap ZS1MF	NT
2	10	kuil	1			oranje	V	K1		Recent	Recent
2	10	kuil	2	donker		grijs	K	Z2			NT
2	11	kuil	1			grijs	K	S4			NT

wp	sn	definitie	laag	tint	bijkleur	hoofdkleur	grondsoort	bijmengsel	mediaan	opmerkingen	datering
2	12	greppel	1	donker		grijs	K	S4		slap	NT
2	13	greppel	1		blauw	grijs	K	S3			NT
2	14	ophogingslaag	1	donker		grijs	K	S3			NT
2	15	kuil	1	donker	blauw	grijs	K	S3			NT
2	16	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	S4		ZS1MF slap	NT
2	17	gracht	2	donker	bruin						NT
2	17	gracht	1								NT
2	18	natuurlijke laag	1			grijs	Z	S1	ZZF	fijn gelaagd	NVT
2	19	natuurlijke laag	1	donker		bruin	K	S3			NVT
2	20	natuurlijke laag	1			grijs	K	S3		ZL 2	NVT
2	21	paalkuil	1	donker		bruin	K	S3			NT
3	1	ophogingslaag	1		blauw	grijs	K	S3		ZS1MG - apo fijn	NT
3	2	overig	1							vloer?	NT
3	3	uitbraaksleuf	1							bs brokken	NT
3	4	paal	1								NT
3	5	paal	1								NT
3	6	ophogingslaag	1		blauw	grijs	K	S4		ZS1MF	NT
3	7	overig	2							Ijsselsteen GL 16x7,5x4	NT
3	7	overig	1							straat/vloer	NT
3	8	paal	1								NT
3	9	paal	1								NT
3	10	beerput	1	donker		bruin	K	Z1			NT
3	10	beerput	3							BS Geel 17x6,5x4	NT
3	10	beerput	2							BS Geel	NT
3	11	kuil	1	donker		grijs	K	Z3		Recent	Recent
3	12	overig	1							vloer bs 22x11x5,5	NT
3	13	muurwerk	1							bs 25x11,5x6	NT
3	14	laag	1		groen	grijs	Z	S1		gevekt	NT
3	15	overig	1		geel	bruin					NT
3	16	muurwerk	1							BS ?x12x4,5 oranje geel	NT
3	20		1							hout	NT
5	1	laag	1	licht	bruin	grijs	Z	S1	ZMG		NT
5	2	laag	1	licht	blauw	grijs	K	S4		gebrokt+ZS1	NT

wp	sn	definitie	laag	tint	bijkleur	hoofdkleur	grondsoort	bijmengsel	mediaan	opmerkingen	datering
5	3	laag	1	donker		bruin	V	K1		naar oosten toe verrommeld	NT
5	4	laag	1	donker		bruin	K	S4		vk11	NT
5	5	laag	1	licht	blauw	grijs	K	S4			NT
5	6	laag	1		bruin	grijs	K	Z1			NT
5	7	laag	1	donker	bruin	grijs	K	S4			NT
5	8	laag	1	donker	bruin	grijs	K	S4		Zs1	NT
6	1	laag	1	donker		bruin	V	K1			NT
6	999	recente verstoring	1			geel	Z	S1	ZZG		Recent
7	1	laag	1	donker		bruin	V	K1			NT
7	2	recente verstoring	1			geel	Z	S1	ZMG		Recent
8	1	laag	1	donker		bruin	K	S4		ZS1MF	NT
8	2	gracht	8	donker		bruin	V	K3		lagen ks4	NT
8	2	gracht	1		grijs	bruin	K	S4			NT
8	2	gracht	2	licht	blauw	grijs	K	S4		kalkvlekjes	NT
8	2	gracht	5	licht		grijs	K	S3			NT
8	2	gracht	6		grijs	bruin	K	S4		muurresten van gedumpte stadsmuur	NT
8	2	gracht	7	donker	blauw	grijs	K	S4		slap	NT
8	2	gracht	9			grijs	K	S2		kalkvlekjes	NT
8	2	gracht	4		grijs	bruin	K	S3			NT
8	2	gracht	3			grijs	K	S4			NT
8	3	natuurlijke laag	1			grijs	K	S4		fijn zandlaagjes	NVT
8	5	natuurlijke laag	1			grijs	K	S3			NVT
8	6	puinlaag	3							baksteen geel 16 x 8 x 3,5	NT
8	6	puinlaag	1							baksteen rood/oranje ? X 13,5 X 5,5	NT
8	6	puinlaag	2							baksteen rood/oranje ? X 9,5 x 4,5	NT
8	7	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	S4			NT
8	8	natuurlijke laag	1			grijs	Z	S1	ZZF	+ Ks3, kalkvlekjes	NVT
8	9	gracht	3		blauw	grijs	K	S3			NT
8	9	gracht	2		blauw	grijs	K	S3			NT
8	9	gracht	1	donker		grijs	K	S4		ZS1 mf	NT

wp	sn	definitie	laag	tint	bijkleur	hoofdkleur	grondsoort	bijmengsel	mediaan	opmerkingen	datering
8	10	(sub)recente sloot	2	licht	grijs	bruin	K	S4			Recent
8	10	(sub)recente sloot	1	donker		bruin	K	S4		slap	Recent
8	11	paal	1								NT
8	12	paal	1								NT
8	13	paal	1								NT
8	14	paal	1								NT
8	15	paal	1								NT
8	16	paal	1								NT
8	17	natuurlijke laag	1	licht		bruin	K	S4		oeverafz?	NVT
8	18	muurwerk	1							baksteen oranje 20,5 X 11 X 5 mortel aan alle zijden (herbruik?)	NT
9	1	ophogingslaag	1	donker		bruin	K	S4			NT
9	2	ophogingslaag	1		grijs	blauw	K	S3		schoon	NT
9	3	ophogingslaag	1		grijs	bruin	K	S3			NT
9	4	ophogingslaag	1	donker		bruin	V	K3			NT
9	5	muurwerk									NT
9	5	muurwerk	1							baksteen 22 x 11,5x 5,5 1 laag	NT
9	6	beerput	2							vergaan hout + ijzeren hoepels	NT
9	6	beerput	1	donker	bruin	zwart	K	S3		zs1 mf (slap)	NT
9	10	ophogingslaag	1	donker		bruin	K	S4			NT
9	11	beerput	1	donker	grijs	bruin	Z	S1	ZMG	ks4 Slap	NT
9	11	beerput	2							ijzeren teil/emmer/ton	NT
9	12	ophogingslaag	1			zwart	Z	S1	ZMG	ks4 brokkig	NT
9	13	ophogingslaag	1		blauw	grijs	K	S4		zs1	NT
9	999	recente verstoring	1			grijs	Z	S1	ZMG	funderingszand school	Recent
10	1	ophogingslaag	1	donker		bruin	Z	S1	ZMG	ks4	NT
10	2	recente verstoring	1							betonplaten	Recent
10	999	recente verstoring	1							slappe rommel	Recent
11	1	muurwerk	1							oranje/geel 18x9x4,5 /16,5x 8 x 4	NT
11	2	uitbraaksleuf	1	licht		bruin	Z	S1	ZMG	ks4	NT
11	3	uitbraaksleuf	1	donker		bruin	Z	S2	ZMG		Recent
11	4	ophogingslaag	1	donker		grijs	K	S4		+zs1 mg (slap)	NT
12	1	ophogingslaag	1	donker	grijs	bruin	K	S4		+ veel zsi mg	NT

wp	sn	definitie	laag	tint	bijkleur	hoofdkleur	grondsoort	bijmengsel	mediaan	opmerkingen	datering
12	2	ophogingslaag	1			grijs	K	S4		verrommeld	NT
12	2	ophogingslaag	2	donker		bruin	Z	S1	ZMG	+ ks4 en plastic	NT
12	3	paal	1								NT
12	4	recente verstoring	1			geel	Z	S1	ZZG		Recent
12	5	recente verstoring	1	donker		grijs	K	S4		los	Recent
12	6	overig	1							baksteen	NT
12	7	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	S4		+ZS1 ZMF	NT
12	8	muurwerk	1							baksteen vloertegels 23x23x4,5	NT
12	9	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	S3		+ iets ZS1ZMG	NT
12	10	ophogingslaag	1	donker	bruin	grijs	K	S4		BLGR +veel ZS1 ZMG	NT
12	11	beerput	1	donker		grijs	K	S3		+ wat ZS1 zMG, Gebrokt	NT
12	11	beerput	2							baksteen 20x11x5,5	NT
12	12	beerput	2							baksteen: 16,5x9,5x4,5	NT
12	12	beerput	1	donker		bruin	Z	S3		slap	NT
12	13	overig	1							oude grespijp	NT
12	14	uitbraaksleuf	1	donker		grijs	K	S4		+ZS1, ZMG	NT
12	15	recente verstoring	1							losse grond	Recent

BIJLAGE 3 VONDSTENLIJST

wp	vn	sn	inhoud	aantal	gewicht	datering
1	2	2	bot	1	1	NT
1	2	2	bot	5	658	NT
1	2	2	aardewerk	5	38	NT
1	2	2	mortel	4	4	NT
1	2	2	baksteen/dakpan	2	4	NT
1	3	1	aardewerk	4	273	NT
1	3	1	baksteen/dakpan	3	5779	NT
1	3	1	metaal	1	217	NT
1	4	3	metaal	1	7	NT
1	5	6	aardewerk	6	76	NT
1	5	6	bot	4	252	NT
1	5	6	houtschool	2	1	NT
1	5	6	natuursteen	1	1	NT
1	5	6	mortel	2	3	NT
1	5	6	bot	3	46	NT
1	5	6	baksteen/dakpan	2	4	NT
1	6	8	metaal	1	15	NT
1	7	8	metaal	1	1	NT
1	9	2	glas	1	16	NT
1	9	2	bot	1	56	NT
1	9	2	aardewerk	1	68	NT
1	11	4	metaal	1	1	NT
1	28	14	aardewerk	3	89	NT
1	28	14	metaal	2	10	NT
1	29	14	metaal	1	2222	NT
1	29	14	keramisch object	1	29	NT
1	29	14	aardewerk	3	186	NT
1	29	14	metaal	2	7	NT
1	32	18	metaal	1	2	NT
1	33	19	schelp	1	2	NT
1	33	19	verbrand bot	1	1	NT
1	33	19	aardewerk	8	197	NT
1	69	13	aardewerk	5	119	NT
2	8	1	metaal	1	3	NT
2	10	3	aardewerk	1	2	NT
2	12	8	metaal	1	213	NT
2	13	8	metaal	1	10	NT
2	13	8	natuursteen	1	501	NT
2	13	8	aardewerk	2	59	NT
2	14	15	metaal	1	7	NT
2	15	2	metaal	1	2	NT
2	16	13	aardewerk	1	7	NT
2	17	2	metaal	1	2	NT
2	18	12	aardewerk	2	16	NT
2	18	12	baksteen/dakpan	2	336	NT
2	19	16	metaal	1	1	NT
2	20	16	metaal	1	2	NT
2	21	16	metaal	1	4	NT
2	22	16	schelp	3	3	NT

wp	vn	sn	inhoud	aantal	gewicht	datering
2	22	16	pijpaarde	1	7	NT
2	22	16	aardewerk	33	1722	NT
2	22	16	metaal	2	7	NT
2	22	16	mortel	4	8	NT
2	22	16	baksteen/dakpan	4	277	NT
2	22	16	bot	13	2	NT
2	22	16	natuursteen	5	1976	NT
2	23	15	mortel	10	12	NT
2	23	15	metaal	1	5	NT
2	23	15	houtschool	4	1	NT
2	23	15	aardewerk	34	1259	NT
2	23	15	slak	1	10	NT
2	23	15	schelp	2	2	NT
2	23	15	bot	10	1	NT
2	23	15	bot	3	140	NT
2	24	16	metaal	1	9	NT
2	25	16	metaal	1	3	NT
2	25	16	bot	1	3	NT
2	25	16	baksteen/dakpan	5	6	NT
2	25	16	mortel	1	2	NT
2	25	16	pijpaarde	1	1	NT
2	25	16	houtschool	3	3	NT
2	25	16	metaal	4	46	NT
2	25	16	glas	3	17	NT
2	25	16	schelp	4	23	NT
2	25	16	natuursteen	3	2417	NT
2	25	16	aardewerk	26	1544	NT
2	25	16	bot	1	1	NT
2	26	17	metaal	1	371	NT
2	27	16	metaal	1	4	NT
2	30	17	baksteen/dakpan	1	471	NT
2	30	17	bot	3	310	NT
2	30	17	metaal	2	27	NT
2	30	17	pijpaarde	1	11	NT
2	30	17	mortel	6	18	NT
2	30	17	aardewerk	2	478	NT
2	31	16	bot	1	43	NT
3	34	1	metaal	1	1	NT
3	35	1	bot	1	71	NT
3	64	10	hout	1		NT
3	65	1	metaal	1	7	NT
3	66	1	metaal	2	29	NT
3	66	1	bot	1	95	NT
3	66	1	baksteen/dakpan	1	386	NT
3	66	1	aardewerk	1	79	NT
3	67	7	natuursteen	1	116	NT
3	68	1	baksteen/dakpan	1	7	NT
3	68	1	metaal	2	170	NT
3	68	1	aardewerk	8	418	NT
3	68	1	bot	1	4	NT
5	37	5	metaal	1	3	NT

wp	vn	sn	inhoud	aantal	gewicht	datering
5	38	4	metaal	1	730	NT
5	39	4	metaal	1	1	NT
5	40	3	metaal	1	3	NT
5	41	4	pijpaarde	2	3	NT
5	41	4	metaal	1	7	NT
5	42	3	metaal	2	31	NT
5	43	6	metaal	1	2	NT
5	44	3	metaal	1	3	NT
5	45	3	metaal	6	36	NT
5	46	2	metaal	1	133	recent
5	47	3	metaal	1	402	NT
5	48	5	metaal	1	2	NT
5	49	2	metaal	2	11	NT
5	49	2	glas	1	1	NT
5	49	2	pijpaarde	1	2	NT
5	49	2	baksteen/dakpan	1	68	NT
5	49	2	aardewerk	1	35	NT
5	50	4	metaal	1	4	NT
5	51	3	metaal	4	59	NT
5	51	3	pijpaarde	1	4	NT
6	52	1	metaal	1	23	NT
8	53	2	metaal	1	10	NT
8	54	7	metaal	1	1	NT
8	55	2	bot	2	528	NT
8	55	2	natuursteen	1	19	NT
8	55	2	aardewerk	2	20	NT
8	56	2	mortel	1	12	NT
8	56	2	baksteen/dakpan	1	3151	NT
8	56	2	aardewerk	1	4	NT
8	57	9	aardewerk	1	3	NT
8	58	7	aardewerk	3	33	NT
8	59	1	aardewerk	2	37	NT
8	59	1	metaal	1	10	NT
8	60	1	metaal	1	3	NT
8	61	9	aardewerk	2	52	NT
8	62	7	metaal	4	37	NT
8	62	7	aardewerk	5	50	NT
8	63	16	hout	1		NT
9	70	1	aardewerk	1	145	NT
9	70	1	metaal	1	35	NT
9	71	6	natuursteen	2	34	NT
9	71	6	metaal	1	3	NT
9	71	6	metaal	1	1	NT
9	71	6	baksteen/dakpan	1	463	NT
9	71	6	pijpaarde	3	4	NT
9	71	6	aardewerk	73	497	NT
9	71	6	bot	1	1	NT
9	71	6	glas	1	2	NT
9	101	10	baksteen/dakpan	5	77	NT
9	101	10	bot	2	1	NT
9	101	10	houtschool	3	2	NT

wp	vn	sn	inhoud	aantal	gewicht	datering
9	101	10	mortel	1	1	NT
9	101	10	metaal	1	1285	NT
9	102	11	metaal	1	2	recent
9	102	11	leer	7	22	recent
9	102	11	pitten en zaden	33	4	recent
9	102	11	glas	6	6	NT
9	102	11	natuursteen	2	9	recent
9	102	11	pijpaarde	1	2	NT
9	102	11	baksteen/dakpan	1	36	recent
9	102	11	aardewerk	11	127	NT
9	102	11	metaal	1	7979	NT
9	102	11	schelp	12	2	NT
9	103	10	metaal	1	486	recent
9	104	10	metaal	1	495	NT
9	105	10	aardewerk	1	13	NT
9	105	10	metaal	1	18	NT
9	106	12	aardewerk	3	24	NT
9	107	10	aardewerk	1	46	NT
9	108	13	metaal	1	4	NT
9	110	13	metaal	1	1	NT
9	111	13	metaal	1	5	NT
9	112	13	aardewerk	1	6	NT
9	112	13	pijpaarde	1	3	NT
10	113	1	aardewerk	2	225	NT
10	113	1	pijpaarde	1	10	NT
10	114	999	metaal	1	5737	NT
12	72	1	metaal	1	50	NT
12	73	1	aardewerk	3	14	NT
12	73	1	pijpaarde	1	1	NT
12	73	1	metaal	1	1	NT
12	74	1	metaal	1	9	NT
12	75	1	metaal	1	1	NT
12	76	2	metaal	1	73	recent
12	77	8	pijpaarde	1	1	NT
12	78	9	metaal	1	3	NT
12	78	9	pijpaarde	1	6	NT
12	79	10	metaal	1	2	NT
12	80	9	aardewerk	7	62	NT
12	81	12	pijpaarde	1	1	NT
12	81	12	baksteen/dakpan	2	337	NT
12	81	12	aardewerk	4	27	NT
12	82	10	aardewerk	3	32	NT
12	82	10	pijpaarde	1	3	NT
12	82	10	metaal	1	5	NT

BIJLAGE 4 AARDEWERKDETERMINATIELIJST

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
1	2	1	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	2	0,08
1	2	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	23	0
1	2	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	3	0
1	2	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	3	0
1	2	5	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	5	0,1
1	3	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	46	0,1
1	3	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	16	0
1	3	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Recent	1	21	0
1	5	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Langerwehe	s2--	-	1280	1500	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	34	0
1	5	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	2	3	0
1	5	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	10	0
1	5	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	2	0
1	5	5	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	15	0
				North Holland									
1	5	6	Roodbakkend aardewerk	Slibware	r-bor-	bord	1580	1650	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	9	0
1	9	1	Roodbakkend aardewerk	-	r-bak-32	bakpan	1250	1400	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	68	0,05
1	28	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Raeren	s2-kan-	kan	1500	1680	Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	12	0,15
1	28	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	64	0
1	28	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	12	0
1	29	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	-	s2--	-	1300	1950	Middeleeuwen	Recent	1	21	0
1	29	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2--	-	1700	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	147	0,2
1	29	3	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2--	-	1632	1700	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	21	0
1	33	1	blauwgrijs aardewerk	-	bg--	-	900	1400	Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	25	0
1	33	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Siegburg	s2--	-	1400	1632	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	5	0
1	33	3	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2--	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	19	0
1	33	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1600	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	50	0
1	33	5	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Recent	4	96	0,3
1	69	1	faience uit de Nederlanden	-	f-kop-	kop	1700	1800	Nieuwe Tijd	Recent	1	9	0,28
1	69	2	Roodbakkend aardewerk	-	r-tes-	(vuur)test	1400	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	13	0
1	69	3	faience uit de Nederlanden	-	f--	-	1625	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	10	0

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
1	69	4	Witbakkend aardewerk	-	w-bor-	bord	1700	1900	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	2	85	0,08
2	10	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	2	0
2	13	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2--	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	2	59	0
2	16	1	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1--	-	1280	1500	Volle Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	7	0
2	18	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Recent	2	16	0,08
2	22	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2--	-	1600	1675	Nieuwe Tijd	Recent	11	12	0
2	22	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Raeren	s2--	-	1500	1680	Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	2	0
2	22	3	Majolica uit de Nederlanden	-	m-bor-	bord	1550	1600	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	65	0,5
2	22	4	Majolica uit de Nederlanden	-	m-bor-	bord	1475	1650	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	19	0,07
2	22	5	Majolica uit de Nederlanden	-	m-bor-	bord	1475	1650	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	16	0,01
2	22	6	Majolica uit de Nederlanden	-	m-bor-	bord	1475	1650	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	6	0
2	22	7	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	2	6	0
2	22	8	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-65	grape	1600	1700	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	3	156	0,15
				North Holland									
2	22	9	Roodbakkend aardewerk	Slibware	r-bor-	bord	1580	1675	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	3	68	0
2	22	10	Roodbakkend aardewerk	-	r-pot-	pot	1250	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	147	0
2	22	11	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	75	0
2	22	12	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	40	0
2	22	13	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	2	233	0,15
2	22	14	Roodbakkend aardewerk	-	r-pis-	pispot	1300	1800	Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	46	0,15
2	22	15	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	58	0,66
2	22	16	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	2	40	0
2	22	17	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	102	0
2	22	18	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	27	0,09
2	22	19	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	2	28	0
2	22	20	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	2	253	0,45
2	22	21	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	71	0,23
2	22	22	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	55	0,2
2	22	23	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	65	0,16
2	22	24	Roodbakkend aardewerk	Werra	r-bor-	bord	1575	1650	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	95	0,15
2	23	1	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	253	0,08
2	23	2	Roodbakkend aardewerk	-	r-pot-72	pot	1600	1700	Volle Middeleeuwen	Recent	1	127	0
2	23	3	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	149	0,25

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
2	23	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	2	33	0
2	23	5	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	22	0
2	23	6	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	12	0
2	23	7	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	38	0
2	23	8	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	2	0
2	23	9	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	1	0
2	23	10	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	15	0
2	23	11	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	20	0,07
2	23	12	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	37	0,15
2	23	13	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	14	0
2	23	14	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	29	0
2	23	15	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	6	0,1
2	23	16	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	5	0,05
2	23	17	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	36	0,1
2	23	18	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	18	0,12
2	23	19	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2-	-	1600	1675	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	13	0
2	23	20	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2-	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	19	0
2	23	21	Witbakkend aardewerk	-	w-gra-	grape	1350	1700	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	4	70	0,1
2	23	22	Witbakkend aardewerk	-	w-gra-	grape	1350	1700	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	2	113	0,1
2	23	23	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	3	0
2	23	24	Witbakkend aardewerk	-	w-lek-	lekschaal	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	2	78	0
2	23	25	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	62	0,25
2	23	26	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	41	0,25
2	25	1	Roodbakkend aardewerk	North Holland Slibware	r-kom-	kom	1580	1650	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	2	88	1
2	25	2	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	101	0
2	25	3	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	4	0
2	25	4	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	29	0
2	25	5	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	11	0
2	25	6	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	8	0
2	25	7	Witbakkend aardewerk	-	w--	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	47	0,25
2	25	8	Majolica uit de Nederlanden	-	m--	-	1475	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	6	0

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
2	25	9	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2-	-	1632	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	13	0
2	25	10	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	3	3	0
2	25	11	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	113	1
2	25	12	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	92	0,3
2	25	13	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	105	0
2	25	14	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	50	0
2	25	15	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	130	0
2	25	16	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	182	0
2	25	17	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	138	0
2	25	18	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	56	0
2	25	19	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	73	0
2	25	20	Roodbakkend aardewerk	-	r-bor-	bord	1575	1675	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	38	0
2	25	21	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	19	0
2	25	22	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	6	0,1
2	25	23	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	31	0
2	25	24	Roodbakkend aardewerk	-	r-bak-	bakpan	1200	1675	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	89	0,15
2	25	25	Roodbakkend aardewerk	-	r-bor-	bord	1500	1600	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	91	0,09
2	30	1	Roodbakkend aardewerk	-	r-pot-	pot	1250	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	274	0,23
2	30	2	Roodbakkend aardewerk	-	r-gra-	grape	1250	1750	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	201	0,1
				Langerwehe/A									
3	66	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	ken/Raeren	s2-	-	1400	1500	Late Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	79	0,25
3	68	1	grijsbakkend aardewerk	-	g--	-	1150	1550	Volle Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	11	0
3	68	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1475	1550	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	35	0,14
3	68	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	334	1
3	68	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	4	0
3	68	5	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	1	0
3	68	6	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	5	0
3	68	7	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	7	0
3	68	8	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	15	0
5	49	1	Aziatisch porselein	-	p-bor-	bord	1680	1720	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	35	0
				Langerwehe/A									
8	55	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	ken/Raeren	s2-	-	1400	1500	Late Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	5	0

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
8	55	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	5	0
8	56	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	4	0
8	57	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	3	0
8	58	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1450	Volle Middeleeuwen	Late Middeleeuwen	1	10	0
8	58	2	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	13	0,7
8	58	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	9	0,08
8	59	1	Ongeglazuurd steengoed	Siegburg	s1-	-	1280	1500	Volle Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	29	0
8	59	2	Majolica uit de Nederlanden	-	m-bor-	bord	1475	1900	Late Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	5	0,02
8	61	1	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2-	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	19	0
8	61	2	Ongeglazuurd steengoed	-	s1-	-	1300	1550	Middeleeuwen	Middeleeuwen	1	30	0
8	62	1	faience uit de Nederlanden	-	f-bor-	bord	1625	1800	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	2	12	0,03
8	62	2	faience uit de Nederlanden	-	f--	-	1625	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	2	0
8	62	3	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2-	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	6	0
8	62	4	Steengoed met oppervlaktebehandeling	-	s2-fle-	mineraalwaterfles	1680	1900	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	26	0
				North Holland									
9	70	1	Roodbakkend aardewerk	Slibware	r-bor-	bord	1580	1650	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	2	145	0,15
9	71	1	Roodbakkend aardewerk	Nederrijns	r-bor-	bord	1675	1800	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	5	0,03
9	71	2	Roodbakkend aardewerk	Nederrijns	r-bor-	bord	1675	1800	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	10	0,05
9	71	3	Roodbakkend aardewerk	Nederrijns	r-bor-	bord	1675	1800	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	5	0
9	71	4	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-bor-	bord	1787	1787	Nieuwe Tijd	Recent	26	97	0,75
9	71	5	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-kop-1	kop	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	3	0,25
9	71	6	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-bor-	bord	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	2	21	0,62
9	71	7	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-kan-	kan	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	12	32	0
9	71	8	faience uit de Nederlanden	-	f-bor-5	bord	1700	1750	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	29	317	1
9	102	1	Roodbakkend aardewerk	-	r-bor-	bord	1250	1800	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	1	0
9	102	2	Europees porselein	-	ep--	-	1775	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	5	0
9	102	3	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	19	0
9	102	4	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	1	0
9	102	5	faience uit de Nederlanden	-	f--	-	1625	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	1	0
9	102	6	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-kop-	kop	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	3	4	0,35
9	105	1	Roodbakkend aardewerk	-	r--	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	12	0

WP	VN	CATNR	CATEGORIE	BAKSEL	TYPE	VORM	BEGIN	EIND	BEGINPERIODE	EINDPERIODE	N	G	EVE
9	106	1	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-bor-	bord	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	2	16	0,15
9	107	1	Roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	46	0,15
9	112	1	Roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	6	0
10	113	1	Aziatisch porselein	-	p-vaa-	vaas	1660	1750	onbekend	onbekend	2	225	0,6
12	73	1	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-bor-	bord	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	2	12	0,15
12	73	2	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw-bor-	bord	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	1	0,05
12	80	1	Europees porselein	-	ep-bor-5	bord	1775	1950	Nieuwe Tijd	Recent	2	19	0,4
12	80	2	Witbakkend aardewerk	-	w- -	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	9	0
12	80	3	Roodbakkend aardewerk	-	r-bor-	bord	1500	1800	Volle Middeleeuwen	Nieuwe Tijd	1	22	0
12	80	4	Steengoed met oppervlaktebehandeling	-	s2- -	-	1300	1950	Middeleeuwen	Recent	1	5	0
12	80	5	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw- -	-	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	1	0
12	80	6	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw- -	-	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	1	0
12	81	1	Roodbakkend aardewerk	-	r-blo-	bloempot	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	10	0,18
12	81	2	Roodbakkend aardewerk	-	r- -	-	1150	1950	Volle Middeleeuwen	Recent	1	7	0
12	81	3	Aziatisch porselein	-	p- -	-	1550	1950	Middeleeuwen	Recent	1	2	0
12	81	4	Witbakkend aardewerk	-	w- -	-	1350	1950	Late Middeleeuwen	Recent	1	2	0
12	82	1	Industrieel witbakkend aardewerk	-	iw- -	-	1750	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	1	0
12	82	2	Steengoed met oppervlaktebehandeling	frechen	s2- -	-	1600	1950	Nieuwe Tijd	Recent	1	7	0
12	82	3	Steengoed met oppervlaktebehandeling	Westerwald	s2- -	-	1632	1675	Nieuwe Tijd	Nieuwe Tijd	1	22	0

Stelen

VN	WP	SN	aantal	Versiering	Tekst	Kwaliteit	Datering
29		1	14				
25		2	16	1			
30		2	17				
22		2	16				
41		5	4	1			
41		5	4	1			
49		5	2	1			
51		5	3				
112		9	13	1	FRANS VAN DE VELDE		1700-1720
71		9	6				
71		9	6	1 ja			1720-17
71		9	6	1			
113		10	1				
78		12	3				
82		12	10				
81		12	12	1			
73		12	1				
77		12	77	1			
				9			